

Marcin Pleśniak¹

Uniwersytet Wrocławski

ORCID: 0000-0002-3024-2735

Spółdzielnia socjalna – podmiot aktywizacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych²

Streszczenie

Spółdzielnia socjalna jako w pełni wyodrębniony prawnie i faktycznie rodzaj spółdzielni funkcjonuje w polskim porządku prawnym od 2004 r. Realizuje ona dwa równorzędne cele:

1. Działalność gospodarczą polegającą na pracy we wspólnym przedsiębiorstwie;
2. Prowadzenie reintegracji zawodowej i społecznej wobec osób zagrożonych wykluczeniem. Spółdzielnie socjalne nie mogą być dużymi podmiotami, ponieważ nie mogą liczyć więcej niż 50 członków. Jest to uzasadnione tym, że reintegracja zawodowa i społeczna powinna być prowadzona w małych grupach. Spółdzielnie socjalne nie mogą być wielkimi korporacjami, w których wykluczeni są anonimowi.

Osoby niepełnosprawne są jedną z grup, które mogą być założycielami i członkami spółdzielni socjalnej. Mogą w niej podnosić zarówno kompetencje zawodowe, jak i społeczne.

Dzięki cechom charakterystycznym dla idei spółdzielczości, jak demokratyczne zarządzanie, udział członków w procesie podejmowania najważniejszych decyzji i prymat działań na rzecz członków nad zyskiem ekonomicznym, niepełnosprawni spółdzielcy mogą budować

¹ Autor, Marcin Pleśniak to absolwent jednolitych studiów magisterskich na kierunku prawo, na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego. Obronił doktorat na tym wydziale w 2022 r. Jest Laureatem XIX edycji organizowanego przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych Ogólnopolskiego Konkursu „Otwarte Drzwi” na najlepsze prace magisterskie i doktorskie, których tematem badawczym jest zagadnienie niepełnosprawności w wymiarze społecznym, zawodowym lub zdrowotnym. Jego praca doktorska zatytułowana „Spółdzielnia socjalna jako podmiot gospodarczy”, napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. Tadeusza Kocowskiego, Uniwersytet Wrocławski, otrzymała wyróżnienie w kategorii prac doktorskich o tematyce rehabilitacji społecznej i zawodowej. Aktualnie Autor jest pracownikiem Agencji pośrednictwa pracy, a także wiceprezesem dwóch niewielkich organizacji pozarządowych, tj. Stowarzyszenia „Guide” i Fundacji „Estyma”, zajmujących się pomocą osobom z dysfunkcją wzroku w różnych obszarach życia. Dr Marcin Pleśniak jest również członkiem sądu koleżeńkiego w Stowarzyszeniu Kultury Fizycznej Sportu i Turystyki Niewidomych i Słabowidzących CROSS. Autor swoją wiedzę o podmiotach ekonomii społecznej wykorzystuje w doradztwie osobom chcącym zakładać takie podmioty. Ponadto został powołany w skład rady nadzorczej spółki non profit „Nie widzę przeszkód”, która działa w sektorze ekonomii społecznej.

² Autorski artykuł naukowy napisany na podstawie pracy doktorskiej nagrodzonej w XIX edycji organizowanego przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych Ogólnopolskiego Konkursu „Otwarte Drzwi” na najlepsze prace magisterskie i doktorskie, których tematem badawczym jest zagadnienie niepełnosprawności w wymiarze społecznym, zawodowym lub zdrowotnym. Praca doktorska obroniona w 2022 r., wyróżnienie w kategorii prac doktorskich rehabilitacja społeczna i zawodowa; tytuł pracy: „Spółdzielnia socjalna jako podmiot gospodarczy”; autor pracy: Marcin Pleśniak, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii, Instytut Nauk Administracyjnych Uniwersytetu Wrocławskiego; promotor pracy: prof. dr hab. Tadeusz Kocowski, Uniwersytet Wrocławski.

kompetencje zarządcze i, co jest też ważne, samodzielnie zarabiać i odpowiadać za wspólny majątek i przyszłość.

Dzięki możliwości zakładania i pracy w spółdzielni socjalnej, która powinna być podmiotem gospodarczym utrzymującym się na rynku lokalnym, sytuacja finansowa i społeczna może się poprawić, o ile spółdzielnia socjalna będzie efektywnym podmiotem gospodarczym.

Spółdzielnie socjalne dla umocnienia swojej pozycji na rynku lokalnym, szczególnie na początku działalności mogą korzystać z mechanizmów wsparcia ze środków europejskich i krajowych. Mogą też realizować zamówienia publiczne na rzecz administracji rządowej i samorządowej i mogą również korzystać ze środków publicznych w celu refundacji kosztów zatrudniania osób wykluczonych.

Słowa kluczowe:

spółdzielnia socjalna, działalność gospodarcza, reintegracja zawodowa i społeczna, osoby niepełnosprawne, spółdzielczość, aktywizacja

Social Cooperative – an Entity of Professional and Social Activation of Disabled People

Summary

A social cooperative as a fully legally and effectively separate type of cooperative has been operating in the Polish legal system since 2004. It pursues two equivalent goals:

1. Business activity consisting of working in a common enterprise;
2. Professional and social reintegration of people at risk of exclusion.

Social cooperatives cannot be large entities because they cannot have more than 50 members. This is justified by the fact that professional and social reintegration should be carried out in small groups. Social cooperatives cannot be large corporations in which the excluded become anonymous.

Disabled people are one of the groups that can be founders and members of a social cooperative. Being part of them, they can increase both professional and social competences. Thanks to the characteristic features of cooperative's ideas, such as democratic management, member's participation in decision-making process and the primacy of activities for the benefit of its members over economic profit, disabled cooperative members can build management competences and, what is equally important, earn money on their own and be responsible for cooperative's common property and future.

Owing to the possibility of establishing and working in a social cooperative, which by its definition is an economic entity operating in the local market, the financial and social situation of the excluded may improve if the social cooperative is an effective economic entity.

Social cooperatives can use support mechanisms from European and national funds to strengthen their position in the local market, especially at the beginning of their activity. They can also fulfil contracts in the area of public procurement for central and local government administration and can also use public funds to reimburse the costs of employing excluded people.

Keywords:

social cooperative, economic activity, professional and social reintegration, disabled people, cooperatives, activation

Uwagi wprowadzające

Dynamicznie zmieniający się świat sprawia, że życie społeczne i zawodowe podlega szybkim przeobrażeniom. Popularne do niedawna profesje ustępują nowym, o których jeszcze kilkanaście lat temu nikt nie słyszał. Rozwój techniki, medycyny, elektroniki sprawia, że osoby niepełnosprawne, które jeszcze niedawno nie mogłyby żyć albo ich życie byłoby bardzo trudne, mogą pracować i żyć w miarę samodzielnie. Jednak ten wzrost liczby osób niepełnosprawnych powoduje konieczność podejmowania przez państwa i społeczeństwa większego wysiłku finansowo-organizacyjnego, aby zapewnić im godne życie. Osobom niepełnosprawnym, którym medycyna i technika poprawiają komfort życia, często zagraża jednak stagnacja zawodowa i społeczna. Są one niedoceniane i marginalizowane w życiu społecznym i gospodarczym. Dużo bardziej są narażone na wykluczenie społeczne. Dzieje się tak z uwagi na nieznaną im ich możliwości potencjału przez kręgi gospodarcze; same też osoby niepełnosprawne mają psychiczne opory i bariery przed ujawnianiem swojego potencjału. Autor, będąc osobą z dysfunkcją wzroku, zna wiele przykładów osób niepełnosprawnych, które pracują poniżej swoich możliwości. Proste transfery pieniężne w postaci rent i innych świadczeń są oczywiście potrzebne, ale nie rozwiązują w pełni problemu, gdyż tylko zapewniają pewien minimalny, często niewystarczający poziom życia osób niepełnosprawnych.

Wszystkie powyższe uwagi należy jeszcze odnieść do realiów gospodarczych naszego kraju. Transformacja 1989 r. sprawiła, że z niewydolnej, dającej fikcję zatrudnienia gospodarki centralnie planowanej Polska przeobraża się w kraj o typowej gospodarce wolnorynkowej, z prymatem i dominacją własności prywatnej. Ten „wybuch” kapitalizmu, przedsiębiorczości sprawił, że o ile wskaźniki ekonomiczne w ciągu 30 lat są imponujące, jednak rozwój gospodarczy nie przebiegał równomiernie zarówno geograficznie, jak i społecznie.

Wspomnieć tu należy chociażby o terenach i obszarach wiejskich, które pograżyły się w stagnacji po upadku państwowych gospodarstw rolnych. Trzeba też wspomnieć o niepełnosprawnych, którzy żyjąc i pracując w sektorze spółdzielczym mieli możliwości zarobkowania i rehabilitacji na miarę możliwości ludowego państwa. Lata 90. to okres zdecydowanego odwrotu od źle kojarzącej się gospodarki spółdzielczej, co spowodowało znaczną degradację wielu niepełnosprawnych.

Jednym z najnowszych i aktywnych, niepolegających jedynie na transferze pieniężnym/materialnym środków walki z ową degradacją, wykluczeniem jest spółdzielnia socjalna, funkcjonująca w prawie polskim od 2004 r.

Jest to specyficzny, wyodrębniony prawnie i organizacyjnie rodzaj spółdzielni o swoistych, dwoistych celach. Niniejszy artykuł ukaże tę instytucję w kontekście aktywizacji osób niepełnosprawnych. Zostanie ukazany rodowód spółdzielczości socjalnej, zakorzeniony w tradycjach ruchu spółdzielczego jako odrębnego od własności prywatnej i publicznej, rozwijającego prężną działalność gospodarczą w wielu dziedzinach. Zostanie również ukazana specyfika spółdzielni socjalnych pod względem celów, organów i roli samego spółdzielcy na tle spółdzielni działających w oparciu o ogólne przepisy Prawa spółdzielczego. Ponadto zostanie ukazana też spółdzielnia socjalna jako jeden z głównych filarów ukształtowanego prawnie w 2022 r. sektora ekonomii społecznej.

Niniejszy artykuł jest oparty na doktoracie autora, obronionym w listopadzie 2022 r. na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego pod tytułem „Spółdzielnia socjalna jako podmiot gospodarczy”. Autor kładzie nacisk na rolę spółdzielni socjalnych w rozwoju kompetencji zawodowych i społecznych osób niepełnosprawnych, lecz nie można tracić z pola widzenia innych grup osób wykluczonych społecznie, mogących tworzyć i pracować w spółdzielniach socjalnych.

W niniejszym artykule zostanie użyta głównie metoda formalno-dogmatyczna, wspomagana metodą historyczną i niedoskonałą, lecz ujmującą pewne zagadnienia globalnie, metodą statystyczną.

1. Korzenie spółdzielczości socjalnej

Spółdzielnia socjalna jest wyodrębnionym prawnie i faktycznie rodzajem spółdzielni, której źródłostowu należy upatrywać w łacińskim słowie *cooperatio* – współdziałanie, wspólne działanie³. O ile źródłostów jest wspólny, to „W literaturze istnieje co najmniej kilkadziesiąt różnych definicji spółdzielni, a liczba cech charakteryzujących *genus proximum* lub *differentia specifica* tych określeń wynosi, według obliczeń niektórych autorów, około sześćdziesięciu”⁴.

Początków ruchu spółdzielczego we współczesnym jego rozumieniu należy się dopatrywać w połowie XIX wieku. Była to forma obrony drobnych producentów, rzemieślników przed rosnącym w siłę wielkim kapitałem, opartym o zdobycze rewolucji przemysłowej XVIII/XIX wieku, ale i o historyczne posiadanie ziemi (autor ma tu na myśli arystokrację). Obserwowano coraz większe rozwarstwienie społeczne pod względem dochodów, jednocześnie formalne zrównywanie społeczne pod względem prawnym, poszerzanie prawa wyborczego, pewne osiągnięcia socjalne. Kształtowały się dwie klasy społeczne, tj. burżuazja (posiadająca kapitał) i klasa robotnicza (gotowa do podjęcia pracy u przedstawicieli burżuazji)⁵.

Za pionierów ruchu spółdzielczego uważa się spółdzielców spożywczych z Rochdale, którzy w 1844 r. założyli w owym miasteczku w pobliżu Manchesteru spółdzielnię spożywców, zrzeszającą początkowo 28 osób, w większości tkaczy⁶.

Spółdzielcy z Rochdale, wypracowując wzorcowy statut swojej spółdzielni, ustanowili zbiór zasad rządzących w zasadzie do dzisiaj ruchem spółdzielczym. Są to następujące zasady:

1. Zasada dobrowolnego i otwartego członkostwa;
2. Zasada demokratycznej kontroli członkowskiej;
3. Zasada ekonomicznego uczestnictwa członków;
4. Zasada autonomii i niezależności;
5. Zasada kształcenia, szkolenia, informacji;

³ K. Boczar, *Spółdzielczość*, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, 1973, s. 15–16

⁴ Tamże, s. 15

⁵ Szerzej: J. Kaliński, *Historia gospodarcza XIX i XX wieku*, Warszawa, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 2004, s. 52.

⁶ Zob. szerzej: R. Bierzanek, *Prawo spółdzielcze w zarysie*, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1968, s. 15; zob. również: K. Boczar, *Spółdzielczość*, s. 54.

6. Zasada współdziałania;
7. Zasada troski o społeczność lokalną⁷.

Ruch spółdzielczy rozwijał się dynamicznie w całej Europie, ogarniając swoim zasięgiem takie dziedziny gospodarki, jak drobne rzemiosło, rolnictwo, szczególnie mleczarstwo, spółdzielczość kredytową, później mieszkaniową⁸.

Na ziemiach polskich spółdzielczość obok wspólnego wykonywania działalności gospodarczej mającej na celu wzmocnienie potencjału drobnych wytwórców, miała drugie równorzędne i doniosłe zadanie. Tworzenie spółdzielni miało umocnić polski stan posiadania i stworzyć materialne podwaliny dla obrony polskiej tożsamości narodowej. Należy jednak też stwierdzić, że w zależności od zaboru, sytuacja spółdzielców i zadania stawiane przed polską spółdzielczością były inne⁹. Szczególnie tendencje wynaradawiania i odbierania narodowi polskiemu jego tożsamości widoczne były w zaborach pruskim i rosyjskim. Natomiast w znacznie bardziej liberalnym, dającym dużo większe możliwości działalności oświatowej i gospodarczej zaborze austriackim ruch spółdzielczy miał za zadanie podniesienie poziomu życia ubogiej ludności Galicji, która cierpiała na przerost ludności wiejskiej i brak ziemi uprawnej¹⁰.

Z okresu zaborów pochodzą takie polskie spółdzielnie i spółdzielcy jak:

1. Ks. Augustyn Szamarzewski, który założył kompleks instytucji spółdzielczych w Środzie Wielkopolskiej, ze spółdzielnią oszczędnościowo-kredytową wzorowaną na niemieckich spółdzielniach kredytowych na czele; ta spółdzielnia kredytowa stała się zaczątkiem systemów banków ludowych, udzielających pożyczek i prowadzących działalność społeczno-wychowawczą wśród uboższych warstw ludności Wielkopolski i innych części zaboru pruskiego¹¹.
2. Działające w Galicji Kasy Stefczyka, czerpiące swoją nazwę od nazwiska Franciszka Stefczyka, który stworzył działający po dziś dzień prężny sektor spółdzielni kredytowych, wzorujący się również na niemieckiej Raiffeisenowskiej Spółdzielczości Kredytowej¹².
3. Spółdzielnie spożywcze w zaborze rosyjskim zrzeszające się w Towarzystwie Kooperatystów, a także słynni działacze spółdzielczy z Edwardem Abramowskim i późniejszym Prezydentem niepodległej II Rzeczypospolitej Stanisławem Wojciechowskim na czele¹³.

⁷ Za stroną Krajowej Rady Spółdzielczej, <https://krs.org.pl/spoldzielczosc/zasady-spodzielcze>, [dostęp w dniu: 4 stycznia 2024].

⁸ Zob. szerzej: J. Kaliński, *Historia...*, s. 53 i K. Boczar, *Spółdzielczość*, s. 88.

⁹ Zob. szerzej: F. Stefczyk, *Początki i ogólne warunki rozwoju spółdzielczości w Polsce*, Kraków, Wydawnictwo Spółdzielczego Instytutu Naukowego w Krakowie, 1925, s. 9.

¹⁰ K. Boczar, *Spółdzielczość*, s. 106

¹¹ Były to również: kasa pogrzebowa, kasa chorych, kasa pogrzelców, sklep spożywczy – zob. szerzej: E. Magiera, *Zarys rozwoju ruchu spółdzielczego na ziemiach polskich pod zaborem pruskim w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku oraz jego edukacyjny charakter*, „Studia Paedagogica Ignatiana” Vol 19, No 3(2016), s. 186–187.

¹² F. Stefczyk, *Początki*, s. 27–29; także: J. Mroczek, *Początki rozwoju spółdzielczości w Polsce*, „Przegląd Prawniczy, Ekonomiczny i Społeczny” 1/2012, s. 33, szerzej odnośnie do spółdzielczości: J. Kaliński, *Historia...*, s. 53 i J. Gniewek, *Misja i zasady spółdzielcze jako istotne czynniki rozwoju spółdzielczego sektora bankowego w Polsce*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia” vol. L, 3, Sectio H, 2016, s. 42.

¹³ Z. Chyra-Rolicz, *Towarzystwo Kooperatystów a rozwój polskiego ruchu spółdzielczego*, „Spółdzielczy Kwartalnik Naukowy” 1989, Nr 4, s. 72–80

4. Uspółdzielczona wieś Lisków z księdzem Wacławem Blizińskim na czele¹⁴.

Okres odrodzonej II Rzeczypospolitej to czas intensywnego rozwoju nowych rodzajów spółdzielni i kodyfikacja ich działalności. Już Sejm Ustawodawczy w 1920 r. uchwalił Ustawę z dnia 29 października 1920 r. o spółdzielniach¹⁵. Wprowadzała ona nowoczesne, demokratyczne na tle innych ustawodawstw zasady zarządzania spółdzielnią i państwowy nadzór w postaci Państwowej Rady Spółdzielczej¹⁶. Pomimo trudności zniszczeń związanych z walkami w czasie I wojny światowej i niestabilnej sytuacji gospodarczej (hiperinflacji lat 20. i wielkiego kryzysu gospodarczego lat 30.), rozwijają się takie rodzaje spółdzielczości, jak spółdzielczość rolniczo-handlowa, spożywcza, a także spółdzielczość mieszkaniowa, która dynamicznie się rozwijała w odróżnieniu do czasów przed I wojną światową, gdy była nieobecna. Sztandarowym przykładem spółdzielczego budownictwa mieszkaniowego można określić z pewnością Warszawską Spółdzielnię Mieszkaniową, kierowaną przez środowiska lewicowe, budujące wzorcowe osiedla spółdzielcze, chociażby 8 kolonii na Żoliborzu¹⁷.

Rozwijają się również: spółdzielczość rzemieślnicza, spółdzielczość pracy (która rozwinęła się w dużych rozmiarach w okresie Polski Ludowej), spółdzielczość wydawnicza, zdrowia, dziennikarska, a nawet wypoczynkowo-turystyczna¹⁸.

Okres Polski Ludowej to czas zdecydowanego regresu idei spółdzielczej. Samorządność, demokratyczność zarządzania zostały podporządkowane interesom centralistycznej gospodarki, kierowanej przez partię komunistyczną.

Instytucjonalnym wyrazem owej centralizacji było podjęcie na II Zjeździe Delegatów „Społem” w 1947 r. uchwały o strukturze spółdzielczości. Zadecydowano również o utworzeniu jednego Centralnego Związku Spółdzielczego, zamiast działających branżowych związków spółdzielczych w okresie II RP¹⁹. Dopiero październikowa „odwilż” 1956 r. pozwoliła na pewną liberalizację działalności ruchu spółdzielczego²⁰. W okresie Polski Ludowej, szczególnie w okresie po październiku 1956 r., rozwijają się specjalistyczne spółdzielnie rolnicze, spółdzielnie kółek rolniczych i istniejąca już w okresie międzywojennym, lecz nabierająca dynamizmu spółdzielczość mieszkaniowa. Przełożyło się to na znaczące obniżenie deficytu mieszkaniowego. Tym samym rola państwa w rzeczonym zakresie została zniwelowana wskutek działalności sektora spółdzielczości mieszkaniowej²¹.

Okres funkcjonowania ruchu spółdzielczego w okresie Polski Ludowej, który co do zasady cechował się regresem i degradacją wartości spółdzielczych, ma z pewnością jeden pozytywny aspekt. Chodzi mianowicie o spółdzielczość inwalidów i niewidomych,

¹⁴ K. Boczar, *Spółdzielczość*, s. 111

¹⁵ Dz.U. 1920 nr 111, poz. 733

¹⁶ J. Mroczek, *Początki rozwoju...*, s. 36

¹⁷ Szerzej na temat spółdzielczości mieszkaniowej zob. K. Boczar, *Spółdzielczość*, s. 117; Z. Pietkiewicz, *Znaczenie spółdzielczości dla sprawy mieszkaniowej*, [w:] *Wspólna sprawa. Antologia tekstów poświęconych dziejom i zasadom spółdzielczości*, wybór i opracowanie R. Okraska, Warszawa, 2013.

¹⁸ J. Mroczek, *Początki rozwoju...*, s. 36–37

¹⁹ Szerzej: J. Mroczek, *Początki rozwoju...*, s. 38. Szczególnie okres stalinowski przełomu lat 40. i 50. cechował się centralizacją i brakiem samodzielności spółdzielni.

²⁰ Szerzej o tym okresie: J. Tylicki, *Początki spółdzielczości i jej rozwój w Polsce*, Warszawa, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, 1968, s. 147. Zob. również Ustawę z dnia 17 lutego 1961 r. o spółdzielniach i ich związkach, Dz.U. 1961 nr 12, poz. 61.

²¹ A. Michalik, *Korzenie polskiej spółdzielczości a rozwój sektora spółdzielczego*, „Ekonomia Społeczna” 2013/1, s. 58

wykształconą na mocy art. 122 ustawy o spółdzielniach i ich związkach, a umocnioną w obowiązującym od 1982 r. prawie spółdzielczym, która stanowiła doceniany za granicą, nawet w krajach zachodniej Europy system rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych, nazywanych wówczas inwalidami²².

W myśl art. 181a Prawa spółdzielczego, przedmiotem działalności spółdzielni inwalidów i spółdzielni niewidomych jest zawodowa i społeczna rehabilitacja inwalidów i niewidomych przez pracę w prowadzonym wspólnie przedsiębiorstwie. Tak więc podstawową formą rehabilitacji jest praca, która dostosowana do możliwości osoby niepełnosprawnej daje dużo lepsze efekty społeczne niż nawet najlepsza rehabilitacja w ośrodku czy terapii. Praca pozwalała wyrwać się z marazmu życia szczególnie ludzi pochodzących z małych społeczności wiejskich czy małomiasteczkowych. „W Polsce za początek zorganizowanej spółdzielczości inwalidów uważa się powstanie Centrali Spółdzielni Inwalidów (CSI) w 1949 r. Natomiast za początek powstania w pełni zorganizowanej spółdzielni inwalidów przyjmuje się założenie w 1944 r. pierwszej w Polsce po wyzwoleniu Spółdzielni Inwalidów „Świt” w Warszawie”²³. Spółdzielczość inwalidów i niewidomych rozwinęła się w Polsce do niespotykanych na tle innych krajów europejskich rozmiarów. Symptomatyczny był też fakt, że to właśnie forma spółdzielcza oddolna była najlepszą formą prowadzenia tej działalności gospodarczej i rehabilitacyjnej. Jak wskazuje się w powojennej literaturze uzasadniającej potrzebę rehabilitacji niepełnosprawnych przez pracę, „każda osoba niepełnosprawna obok doznanych strat zdrowotnych i ograniczeń zachowuje określone funkcje i sprawności, a także nabyte umiejętności oraz dysponuje pewnymi możliwościami kompensacyjnymi i rozwojowymi, dzięki czemu ma możliwość nabycia nowych umiejętności zawodowych. Zbieżność zachowanych funkcji i sprawności oraz nabycia nowych umiejętności zawodowych jest podstawową dla rozwoju rehabilitacji osób niepełnosprawnych w Polsce zasadą efektywnego wykonywania pracy przez osobę niepełnosprawną. Żadna praca nie wymaga od osoby niepełnosprawnej wykorzystania wszystkich funkcji i sprawności organizmu”²⁴.

Spółdzielnie inwalidów i niewidomych stawały się z czasem centrami nie tylko aktywności gospodarczej, lecz poprzez konieczność efektywnej rehabilitacji również społecznej. Powstają przyzakładowe przychodnie, czasem mieszkania i formy rekreacji²⁵. Odnosząc się jeszcze do rodzajów wykonywanej działalności gospodarczej, należy stwierdzić, że spółdzielnie inwalidów i niewidomych prowadziły zdecydowanie produkcyjną działalność. Dla przykładu spółdzielniom niewidomych administracyjnie przyporządkowano wyrób pewnych towarów. W ramach tzw. produkcji koordynowanej produkowano takie towary, jak szczotki, pędzle, zamknięcia do butelek, przedłużacze, sznury grzejne i przyłączeniowe²⁶.

²² Ustawa z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze, tekst pierwotny, Dz.U. 1982 nr 30, poz. 210

²³ H. Waszkowski, *Ruch spółdzielczości inwalidów i jego znaczenie dla rozwoju rehabilitacji osób niepełnosprawnych w Polsce*, „Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania” Nr IV/2016(21), s. 100, plik dostępny na stronie PFRON, https://www.pfron.org.pl/fileadmin/files0/721_06_Henryk_Waszkowski.pdf, [dostęp w dniu: 5 stycznia 2024]

²⁴ Tamże, s. 100–101 i cytowani tam autorzy

²⁵ Odnosnie do spółdzielni niewidomych: I. Śledzińska-Katarasińska, *W stronę światła*, Warszawa, Centralny Związek Spółdzielczości Niewidomych w Warszawie, 1989, s. 50–54.

²⁶ I. Śledzińska-Katarasińska, *W stronę światła...*, s. 41–42

Na koniec niniejszych rozważań o sile ruchu spółdzielczości inwalidów i niewidomych w Polsce niech zaświadczą liczby i fakt, że model spółdzielczości inwalidów i niewidomych był recypowany nie tylko przez kraje demokracji ludowej, lecz również przez kraje zachodniej Europy. Dla przykładu można podać, że wzorując się na polskim systemie spółdzielczym, rząd szwedzki powołał w 1980 r. organizację SAM HALL, której głównym zadaniem było tworzenie specjalnych zakładów pracy dla inwalidów²⁷. Ponadto Międzynarodowa Organizacja Pracy wydała swoistą instrukcję, publikację opisującą polski model rehabilitacji osób niepełnosprawnych poprzez działania spółdzielcze²⁸. Odnosnie do liczb, przytoczyć wypada liczbę obu rodzajów spółdzielni pod koniec lat 80., tuż przed przemianami gospodarczymi 1989 r. Tak więc w 1988 r. w obu rodzajach spółdzielni były zatrudnionych ponad 253 tys. osób niepełnosprawnych i 17 tys. osób niewidomych. W centralnych związkach zrzeszających spółdzielnie inwalidów i spółdzielnie niewidomych w 1988 r. było zrzeszonych 420 spółdzielni inwalidów i 32 spółdzielnie niewidomych²⁹.

Jak już wspomniano na wstępie, przemiany ustrojowe roku 1989 i następnych lat spowodowały, owszem, gwałtowny wzrost dobrobytu i przejście do gospodarki wolnorynkowej, z drugiej jednak strony degradację iubożenie wielu grup ludności. Również nie ominęło to osób niepełnosprawnych. Spółdzielnie inwalidów i niewidomych, nie mogąc sprostać twardym zasadom konkurencji rynkowej, nie mając pewnych źródeł dochodów wynikających z tzw. produkcji koordynowanej szybko upadały, a ich liczba radykalnie się zmniejszała. Zestawiając powyższe dane z 1988 r., można dla kontrastu podać, że w 2005 r. w obu rodzajach spółdzielni było zatrudnionych jedynie około 30 tys. inwalidów i niewidomych zrzeszonych w 270 spółdzielniach obu rodzajów³⁰. Przez pierwsze lata po transformacji ustrojowej państwo nie miało możliwości efektywnego wsparcia dla osób niepełnosprawnych i innych zagrożonych wykluczeniem. Niskie świadczenia rentowe, narastające bezrobocie, transformacja mało wydajnego przemysłu powodowały, że państwo ledwo dawało środki na utrzymanie i to na bardzo niskim poziomie, nie mówiąc już o jakichś aktywnych formach wsparcia. Przełom lat 90. i 2000., nowe regulacje konstytucyjne spowodowały konieczność wprowadzania prospołecznych regulacji. W Ustawie o zatrudnieniu socjalnym wprowadzono zapisy o możliwości utworzenia spółdzielni pracy. Miała ona stanowić jedną z form aktywizacji zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem po zakończeniu uczestnictwa w Centrum Integracji Społecznej³¹.

²⁷ T. Majewski, *Międzynarodowa Organizacja Pracy na rzecz rehabilitacji zawodowej i zatrudniania osób niepełnosprawnych*, „Biuletyn Ośrodka Informacji i Dokumentacji Rady Europy Centrum Europejskiego Uniwersytetu Warszawskiego” 1997, Nr 4, s. 36

²⁸ Była to wydana w języku angielskim, ILO European Symposium on: Work for the Disabled: Vocational Rehabilitation and Employment Creation, Stockholm, 1980.

²⁹ *Rehabilitacja zawodowa osób niepełnosprawnych w spółdzielczych zakładach pracy chronionej w perspektywie historycznej oraz ostatnich lat (synteza na podstawie dostępnych informacji)*, opracowano w Wydziale Analiz i Programów Celowych PFRON, Warszawa, listopad 1999, s. 7–8

³⁰ S. Nałęcz, J. Konieczna, *Sektor spółdzielczy – główny pracodawca gospodarki społecznej w Polsce*, [w:] S. Nałęcz (red.), *Gospodarka społeczna w Polsce. Wyniki badań 2005–2007*, Warszawa, Instytut Studiów Politycznych PAN, 2008, s. 45–49

³¹ Zob. szerzej: Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 o zatrudnieniu socjalnym tekst ogłoszony w Dz.U. 2003 nr 122, zob. w szczególności art. 17 pierwotnego tekstu Ustawy o zatrudnieniu socjalnym.

Następną instytucją aktywnie „walczącą” z problemem wykluczenia społecznego była wprowadzona na mocy obszernej nowelizacji Prawa spółdzielczego instytucja spółdzielni socjalnej będąca głównym przedmiotem niniejszej publikacji³². Owa nowelizacja ustanowiła spółdzielnię socjalną jako odrębny rodzaj spółdzielni pracy na równi ze spółdzielniami inwalidów i niewidomych, natomiast w pełni wyodrębnioną spółdzielnię socjalną jako specyficzny rodzaj spółdzielni wyodrębniła Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych³³.

Powyższe rozważania ukazują źródła i podwaliny stanowiące fundament dla instytucji spółdzielni socjalnej. Wartości rozdelskie, demokratyzm zarządzania, autonomiczne zarządzanie, kooperatyzm są nierozdzielnie związane ze spółdzielczym modelem gospodarczym. Spółdzielcy socjalni czerpią w pełni z powyższych zasad. Czerpią również z rozwiązań polskich spółdzielczości pracy i chlubnych tradycji spółdzielczości inwalidów i niewidomych, a także z zagranicznych wzorców, które będą wspomniane w następnym punkcie niniejszej publikacji.

2. Spółdzielnia socjalna jako odrębny rodzaj spółdzielni

Na mocy Ustawy o spółdzielniach socjalnych został wyodrębniony ostatecznie nowy rodzaj spółdzielni z własnymi specyficznymi celami i ściśle wyodrębnionym kręgiem założycieli/członków. Wywodzące się ze spółdzielczości pracy, spółdzielczości inwalidów i niewidomych oraz oparte o włoską spółdzielczość społeczną spółdzielnie socjalne mają w myśl art. 2 ust. 1-2 Ustawy o spółdzielniach socjalnych (zwaną dalej U.o.S.S.) realizować następujące cele:

1. Prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa w oparciu o osobistą pracę członków oraz pracowników spółdzielni socjalnej;
2. Prowadzenie społecznej i zawodowej reintegracji członków spółdzielni socjalnej, przez co należy rozumieć działania służące odbudowaniu lub nabyciu i podtrzymaniu umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, zamieszkania lub pobytu, w tym rehabilitację społeczną osób niepełnosprawnych³⁴.

Zdaniem autora, który prezentował je w swoim doktoracie, oba cele są równorzędne, równoważne i nie mogą istnieć jeden bez drugiego.

Oprócz korzenia rodzimego, tj. spółdzielczości inwalidów i niewidomych, spółdzielnie socjalne zostały oparte o rozwiązania zagraniczne, głównie włoskie i fińskie.

³² Nowela Prawa spółdzielczego wprowadzająca instytucję spółdzielni socjalnej dokonana Ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 r. o zwalczaniu bezrobocia i instytucjach rynku pracy, tekst ogłoszony w Dz.U. 2004 nr 99, poz. 1001

³³ Tekst ogłoszony w Dz.U. 2006 nr 94, poz. 651.

³⁴ Do października 2022 r. reintegrację rozumiano jedynie jako odbudowanie umiejętności uczestniczenia w życiu społecznym i zawodowym, lecz na mocy Ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej, tekst jedn., Dz.U. 2023, poz. 1287, zostały wprowadzone obecne rozumienia pojęcia reintegracji zawodowej i społecznej.

Z modelu włoskich spółdzielni społecznych, funkcjonujących od lat 70., a ugruntowany na podstawie ustaw z początku lat 90.³⁵, polski ustawodawca recypował:

1. Prymat celu gospodarczego, działalności (prowadzenie wspólnego przedsiębiorstwa opierającego się na pracy każdego spółdzielcy, wedle jego umiejętności i kwalifikacji), poprzez który realizowany jest cel społeczny (w modelu polskim zdaniem autora oba cele są równorzędne, jak już to było podkreślane);
2. Ulgi podatkowe, o których będzie mowa w dalszej części artykułu;
3. Istotny udział w realizacji zamówień publicznych wzmacniający potencjał ekonomiczny spółdzielni społecznych we Włoszech i socjalnych w Polsce³⁶.

Z fińskiego modelu spółdzielczości, który opierał się raczej na oddolnej inicjatywie władz lokalnych, nie zaś na ogólnokrajowych regulacjach prawnych, polski ustawodawca recypował zdecydowanie silne zakorzenienie tych podmiotów (głównie spółdzielni pracy o cechach spółdzielni socjalnych), w środowisku lokalnym, silną współpracę z samorządem lokalnym i lokalnym biznesem. Przejęto też, choć nie w pierwszej wersji U.o.S.S., możliwość zakładania spółdzielni socjalnych przez samorządy lokalne³⁷.

Jak już kilkakrotnie wspominano, spółdzielnia socjalna stanowi odrębny rodzaj spółdzielni. Krótka charakterystyka tego podmiotu będzie polegać na wyszczególnieniu różnic pomiędzy spółdzielnią socjalną a spółdzielnią działającą na podstawie Prawa spółdzielczego. Autor pragnie uwydatnić cechy i rozwiązania legislacyjne umożliwiające spółdzielniom socjalnym realizację zarysowanych powyżej celów i możliwości bycia atrakcyjną formą aktywizacji osób niepełnosprawnych.

Charakterystykę należy więc zacząć od specyficznego, odrębnego, ściśle wyznaczonego przez ustawodawcę kręgu założycieli i członków spółdzielni socjalnych. Trzeba zaznaczyć, że od 2006 r. jest on stale poszerzany, a w obecnym kształcie obowiązuje od 30 października 2022 r., tj. od wejścia w życie ustawy o ekonomii społecznej, zwanej dalej U.o.E.S. W myśl jej art. 2 ust. 6 spółdzielnie socjalne mogą utworzyć następujące osoby:

- a. Osoby bezrobotne, o których mowa w art. 2 ust. 1 pkt 2 Ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz.U. z 2023 r., poz. 735),
- b. Osoby bezrobotne długotrwale, o których mowa w art. 2 ust. 1 pkt 5 Ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy,
- c. Osoby poszukujące pracy, o których mowa w art. 2 ust. 1 pkt 22 Ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, bez zatrudnienia,
- d. Osoby niepełnosprawne w rozumieniu art. 1 Ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych,

³⁵ Zob. uchwalone przez włoski parlament: 1. Ustawa nr 266/91 w sprawie „organizacji wolontariuszy”; 2. Ustawa nr 381/91 w sprawie „spółdzielni społecznych”.

³⁶ Odnosnie do włoskich spółdzielni społecznych zob. szerzej: C. Borzaga, A. Santuari, *Przedsiębiorstwa społeczne we Włoszech Doświadczenia spółdzielni społecznych*, Warszawa, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Departament Pomocy i Integracji Społecznej, 2005.

³⁷ Szerzej o fińskiej spółdzielczości socjalnej: A. Michalik, *Spółdzielnia socjalna jako platforma wymiany doświadczeń i podnoszenia kompetencji zawodowych*, „Ekonomia społeczna”, półrocznik nr 1/2011, s. 33–34 i P. Pattinemi, *Labour Cooperatives as an innovative Solution to Unemployment*, Routledge, 2001.

- e. Absolwenci centrum integracji społecznej oraz absolwenci klubu integracji społecznej, o których mowa w art. 2 pkt 1a i 1b Ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym,
- f. Osoby spełniające kryteria, o których mowa w art. 8 ust. 1 pkt 1 i 2 Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2021 r., poz. 2268, z późn. zm.),
- g. Osoby uprawnione do specjalnego zasiłku opiekuńczego, o których mowa w art. 16a ust. 1 Ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (Dz.U. z 2023 r., poz. 390 i 658),
- h. Osoby usamodzielniane, o których mowa w art. 140 ust. 1 i 2 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2022 r., poz. 447, 1700 i 2140 oraz z 2023 r., poz. 403 i 535) oraz art. 88 ust. 1 Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej,
- i. Osoby z zaburzeniami psychicznymi, o których mowa w art. 3 pkt 1 Ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (Dz.U. z 2022 r., poz. 2123),
- j. Osoby pozbawione wolności, osoby opuszczające zakład karny oraz pełnoletnie osoby opuszczające zakład poprawczy,
- k. Osoby starsze, o których mowa w art. 4 pkt 1 Ustawy z dnia 11 września 2015 r. o osobach starszych (Dz.U., poz. 1705),
- l. Osoby, które uzyskały w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą.

Na mocy U.o.E.S. do powyższego katalogu dodano osoby z zaburzeniami psychicznymi i osoby starsze, natomiast na mocy przedostatniej dużej noweli U.o.S.S. z 2017 r. dodano m.in. opiekunów osób niepełnosprawnych pobierających specjalny zasiłek opiekuńczy i osoby usamodzielniane po pobytach w domach dziecka i rodzinach zastępczych³⁸. Ponadto na mocy jednej z wcześniejszych nowel U.o.S.S. z 2009 r. wprowadzono możliwość tworzenia spółdzielni socjalnych przez osoby prawne, jednak również ściśle ograniczone do jednostek samorządu terytorialnego, organizacji pozarządowych i kościelnych osób prawnych, pod warunkiem ich późniejszego przekazania członkom spółdzielni socjalnych.

Z powyższych grup³⁹ krąg założycieli spółdzielni socjalnej jest wyraźnie zawężony w stosunku do ogólnych przepisów Prawa spółdzielczego, które nie wskazuje żadnych ograniczeń, zezwalając osobom fizycznym i prawnym na swobodne zakładanie spółdzielni. Należy to rozszerzanie kręgu założycieli/członków, czynione kolejnymi nowelami U.o.S.S. ocenić pozytywnie. Szczególnie osoby usamodzielniane po pobycie w domach dziecka czy rodzinach zastępczych, osoby z zaburzeniami psychicznymi, a także opiekunowie pobierający specjalny zasiłek opiekuńczy, są narażone na wykluczenie i odrzucenie. Dla przykładu osoby usamodzielniane nie mają w ogóle doświadczenia na rynku pracy i nie mają oparcia w najbliższych przy starcie w dorosłość. Również osoby starsze, choć teoretycznie kończą już swoją aktywność zawodową, lecz ich doświadczenie może posłużyć młodszymi dla rozwoju danej spółdzielni socjalnej.

Uzasadnienie dla zakładania spółdzielni socjalnych przez wskazane osoby prawne opierało się na tym, że osoby fizyczne, np. osoby niepełnosprawne czy bezrobotne mogą być zbyt mało aktywne, aby udźwignąć początkowy ciężar zakładania i początkowego

³⁸ Nowela U.o.S.S. z 2017 r., Dz.U. 2017, poz. 2494

³⁹ Nowela U.o.E.S. z 2009 r., Dz.U. 2009 nr 91, poz. 742

prowadzenia skomplikowanego podmiotu, jakim jest spółdzielnia. Należy jednak mieć na uwadze podawane w literaturze zagrożenia, szczególnie płynące od jednostek samorządu terytorialnego, które mogą traktować zakładane przez siebie spółdzielnie socjalne jako tani środek realizacji swoich zadań, co może zagrażać reintegracji zawodowej i społecznej osób wykluczonych⁴⁰.

Kolejną charakterystyczną cechą spółdzielni socjalnych jest zmniejszenie w stosunku do Prawa spółdzielczego liczby ich założycieli i zdecydowane ograniczenie liczby członków takiej spółdzielni. W myśl art. 5 ust. 1 U.o.S.S. liczba założycieli spółdzielni socjalnej nie może być mniejsza niż trzy, jeżeli założycielami są osoby fizyczne i dwa, jeżeli założycielami są osoby prawne. Jest to więc zdecydowane złagodzenie wymogów w stosunku do Prawa spółdzielczego, którego art. 6 ust. 2 dla spółdzielni osób fizycznych wymaga co najmniej 10 założycieli, a dla tych zakładanych przez osoby prawne 3 takich podmiotów.

Odnosnie do liczby członków spółdzielni socjalnej, to w odróżnieniu od Prawa spółdzielczego, które nie limituje maksymalnej liczby członków spółdzielni, U.o.S.S. ogranicza liczbę członków spółdzielni socjalnej do 50, art. 5 ust. 2 U.o.S.S., przewidując jedynie wyjątek dla przekształcanych spółdzielni inwalidów i niewidomych. W tym miejscu trzeba zaznaczyć, iż w doktrynie pojawiła się istotna kontrowersja w rozumieniu tego pojęcia. Występuje tu wyraźny spór interpretacyjny pomiędzy stanowiskiem, czy powyżej 50 członków przekształcana spółdzielnia inwalidów/niewidomych może liczyć jedynie w momencie przekształcenia i nie może w późniejszym czasie się powiększać – czy przeciwnie – po przekształceniu w toku działalności tak przekształconej spółdzielni socjalnej może ona jednak zwiększać liczbę swoich członków do ponad 50. Autor wyraził swój pogląd w swojej pracy doktorskiej i jest zdania, że wykładnia językowa, zezwalająca na powiększanie liczby członków spółdzielni socjalnej już po przekształceniu spółdzielni inwalidów w tę spółdzielnię budzi niezrozumienie. Niezrozumiałe jest takie uprzywilejowanie przekształcanych spółdzielni inwalidów w stosunku do innych spółdzielni socjalnych. Autor opowiada się zdecydowanie za zastosowaniem wykładni funkcjonalnej, która dopuszcza większą liczbę członków spółdzielni inwalidów jedynie w momencie przekształcenia, nie pozwalając na jej powiększanie, ale i zdaniem autora nie nakazuje też zmniejszenia liczby członków. Byłoby to z kolei niezrozumiałe ze względu na wielkość spółdzielni inwalidów, które zatrudniają po kilkaset osób, a sztuczne przekształcanie na mniejsze spółdzielnie wydaje się zdecydowanie niecelowe⁴¹.

Taką ostrą limitację liczby członków spółdzielni socjalnej uzasadnia się w literaturze i autor w pełni to zdanie podziela koniecznością zaufania w zespole osób i tak doświadczonych przez życie, które potrzebują dogodnych warunków do odbudowywania czy nabywania kompetencji zawodowych i społecznych. Działalność gospodarcza jest konieczna, ale nie można dopuścić, aby spółdzielnie socjalne przekształciły się w wielkie

⁴⁰ Szerzej o tym zagadnieniu zob.: L. Węsierska-Chyc, *Czy spółdzielnia socjalna osób prawnych jest przedsiębiorstwem społecznym?*, [w:] W. Janocha, J. Koperek, K. Wielińska-Król, *Spółdzielnie socjalne jako instrument polityki społecznej państwa*, Lublin, Instytut Nauk o Rodzinie i Pracy Socjalnej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, wydawnictwo KUL, 2015.

⁴¹ Zob. szerzej: M. Ołdak, M. Syty, G. Wojtanowski, *Funkcjonowanie ustawy o spółdzielniach socjalnych. Wnioski i rekomendacje*, [w:] J. Tittenbrum (red.), *Spółdzielnie socjalne. Skuteczny mechanizm walki z wykluczeniem społecznym czy ślepa uliczka?*, Poznań, Wydawnictwo Nakom, 2010, s. 301–302.

„molochoy”, gdzie osoba zagrożona wykluczeniem będzie tylko członkiem wielkiej masy pracowników. W tym podmiocie działalność gospodarczą, co warte jeszcze raz podkreślenia, jest celem, ale niewyłącznym, a współistniejącym z koniecznością prowadzenia reintegracji zawodowej i społecznej⁴².

Kolejną istotną odrębnością wyróżniającą spółdzielnię socjalną jest specyficzny cel, tj. prowadzenie działań w zakresie reintegracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Dla porządku należy dodać, iż spółdzielnia socjalna prowadzi działalność gospodarczą, zdefiniowaną w Ustawie z dnia 6 marca 2018 r. Prawo przedsiębiorców⁴³, definiującą działalność gospodarczą jako zorganizowaną działalność zarobkową, wykonywaną we własnym imieniu i w sposób ciągły. Nie wdając się w analizę każdego elementu tej syntetycznej, zdaniem autora, definicji trzeba zaznaczyć, iż nie znajdziemy w niej znanych z poprzednich ustaw regulujących wykonywanie działalności gospodarczej niekonsekwentnych wyliczeń działów produkcji, które budziły wątpliwości interpretacyjne⁴⁴.

Działalność reintegracyjna zawodowa i społeczna polega, jak to było już wskazywane, na odbudowaniu lub nabyciu i podtrzymaniu umiejętności uczestniczenia w życiu społeczności lokalnej i pełnienia ról społecznych w miejscu pracy, zamieszkania lub pobytu, w tym rehabilitację społeczną osób niepełnosprawnych, a także na podtrzymaniu lub nabyciu i utrzymaniu kompetencji zawodowych. Co ważne, nie są z góry narzucone przez ustawodawcę konkretne rozwiązania, środki, działania, za pomocą których te procesy mają się odbywać. Pozytywny jest fakt, że ustawodawca pozostawił swobodnej ocenie i wyborowi najlepszych środków prowadzenia reintegracji przez spółdzielnie socjalne. W literaturze podaje się jedynie przykłady, takie jak:

1. W przypadku reintegracji społecznej działania:

- O charakterze obywatelskim – angażowanie spółdzielców w życie społeczno-polityczne, spotkania z urzędnikami na szczeblu rządowym, samorządowym, podpisywanie petycji, edukacja proekologiczna członków, w tym poprzez udział członków w różnych akcjach ekologicznych;
- O charakterze pomocowym czy prospołecznym – udzielanie wsparcia członkom spółdzielni w sprawach życia codziennego, jak i wsparcia lub uczestnictwa w pomocy wzajemnej, np. pomoc w zakupie opału, udział w sprzątanu ulicy, pomoc dla członków spółdzielni w bieżących sprawach, np. zakupy, sprawy na pocztce, opieka nad dzieckiem, udział w urządzaniu, sfinansowanie lub zorganizowanie miejsca zabaw dla dzieci czy organizowanie zbiórki odzieży;
- O charakterze kooperacyjnym – rozwój umiejętności współpracy z innymi osobami/podmiotami; działalność o charakterze integracyjnym, np. wspólne szkolenia

⁴² Zob. w tej kwestii: B. Godlewska-Bujok, C. Miżejewski, A. Muzyka, *Ustawa o spółdzielniach socjalnych. Komentarz*, Warszawa, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, 2018, s. 56

⁴³ Tekst jedn., Dz.U. 2023, poz. 221

⁴⁴ Szerzej o elementach definicji działalności gospodarczej zob.: L. Kieres, T. Kocowski, M. Szydło, A. Żurawik, *Prawo publiczne gospodarcze*, [w:] R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel, *System Prawa administracyjnego*, Tom 8a, Warszawa, Wydawnictwo C. H. Beck, 2018, s. 127–176; zob. również: Z. Szażyk, A. Szafrąński, *Publiczne prawo gospodarcze*, Warszawa, Wydawnictwo C. H. Beck, 2018, s. 90–100.

i wyjazdy szkoleniowe, budowanie zespołu, organizacja i uczestnictwo w rozgrywkach sportowych, gry zespołowe.

2. W przypadku reintegracji zawodowej:

Kursy zawodowe przyuczające do konkretnych zawodów:

- Kursy językowe, komputerowe, przedsiębiorczości, działania miękkie, współpraca z trenerami pracy, psychologami, doradcami zawodowymi⁴⁵. Należy podkreślić, iż działania reintegracyjne dzięki temu, że nie są odgórnie reglamentowane przez ustawodawcę, są dostosowywane do każdego członka spółdzielni, do jego możliwości. Innych działań będą potrzebowali bezrobotni, a innych osoby usamodzielniane po pobycie w domach dziecka, rodzinach zastępczych.

Prowadzenie omówionej powyżej działalności reintegracyjnej implikuje za sobą konieczność pozyskiwania na nią środków finansowych. Oznacza to, że spółdzielnia socjalna nie może być klasycznym przedsiębiorcą nastawionym jedynie na zysk. Ta konstatacja prowadzi do kolejnej cechy wyróżniającej ją na tle innych spółdzielni, tj. nakaz przeznaczania zysków na działalność statutową, nie na zyski dla spółdzielców. Artykuł 10 U.o.S.S. wprost nakazuje podział nadwyżki bilansowej przez walne zgromadzenie spółdzielni na następujące cele/fundusze:

1. Zwiększenie funduszu zasobowego – nie mniej niż 20%;
2. Cele, o których mowa w art. 2 ust. 2 i 3 (tj. prowadzenie działalności reintegracyjnej i nieobligatoryjnej działalności kulturalno-oświatowej) – nie mniej niż 30%;
3. Fundusz wzajemnościowy, który jest tworzony, gdy spółdzielnia socjalna przystąpi bądź utworzy konsorcjum spółdzielcze, o którym będzie jeszcze mowa.

Ustęp 2 niniejszego artykułu wskazuje, iż nadwyżka bilansowa nie może podlegać podziałowi pomiędzy członków spółdzielni socjalnej, w szczególności nie może być przeznaczona na zwiększenie funduszu udziałowego, jak również nie może być przeznaczona na oprocentowanie udziałów.

W myśl art. 11 spółdzielnia socjalna może tworzyć inne fundusze. W literaturze podaje się takie przykłady, jak fundusz udziałowy, fundusz wkładów, fundusz socjalny, fundusz mieszkaniowy, fundusz inwestycyjny⁴⁶. W spółdzielni działającej na podstawie prawa spółdzielczego tworzy się jedynie na podstawie art. 76 fundusz zasobowy i jeśli nie pokrywają go wkłady spółdzielcze, to przeznacza się na jego rzecz co najmniej 5% nadwyżki bilansowej, reszta nadwyżki podlega swobodnej dyspozycji walnego zgromadzenia.

Wreszcie ostatnią specyficzną cechą spółdzielni socjalnej, odróżniającą ją od zwykłych spółdzielni, jest możliwość przeznaczania majątku likwidowanej spółdzielni na rzecz innych spółdzielni socjalnych bądź właściwego związku rewizyjnego, spółdzielni socjalnych lub organizacji pozarządowych realizujących działania ze sfery pożytku publicznego (art. 19 ust. 3 U.o.S.S.).

Jest to alternatywa dla oddawania pozostałego majątku Funduszowi Pracy, w przypadku finansowania spółdzielni ze środków publicznych bądź podziału dla spółdzielców. Owa alternatywa jest bardzo korzystna, gdyż nawet zakładając, że spółdzielcy socjalni odzyskaliby swoje wkłady, to istnieje dość duże prawdopodobieństwo, że ich niedostatki społeczne i zawodowe mogą rzutować na dalsze pozostawanie w sytuacji wykluczenia.

⁴⁵ B. Godlewska-Bujok, C. Miżejewski, A. Muzyka, Ustawa..., s. 21

⁴⁶ B. Godlewska-Bujok, C. Miżejewski, A. Muzyka, Ustawa..., s. 89

Zdecydowanie lepiej, zdaniem autora, przekazać pozostałe środki likwidowanej spółdzielni innym spółdzielniom bądź związkowi rewizyjnemu, gdyż mogą one „pracować” na rzecz innych, a być może i członków likwidowanej spółdzielni.

Na koniec należy jeszcze wspomnieć o organach spółdzielni socjalnej, które nie wykazują jakichś szczególnych odrębności od spółdzielni działających na podstawie Prawa spółdzielczego. Działają walne zgromadzenie, rada nadzorcza, zarząd i ewentualnie choć ze względu na rozmiary spółdzielni socjalnej raczej mało prawdopodobne zebranie delegatów, pełniące funkcję walnego zgromadzenia. W myśl art. 7 U.o.S.S. w spółdzielni liczącej mniej niż 15 członków nie ma obowiązku powoływania rady nadzorczej, której kompetencje wykonuje walne zgromadzenie. Należy jednak podkreślić, że taka regulacja prawna odnosząca się do najmniejszych spółdzielni socjalnych jest krytykowana, gdyż mimo małych rozmiarów spółdzielni i zważając na fakt, że ma ona na celu reintegrować, a więc podnosić kompetencje osób/członków z grup defaworyzowanych, należałoby zapewnić możliwość uczestnictwa w pracach wszystkich organów przewidzianych dla tej korporacyjnej struktury⁴⁷.

3. Spółdzielnia socjalna jako podmiot ekonomii społecznej

Od połowy XIX wieku wykształca się odrębny sektor gospodarki, odrębny nurt ekonomii nienastawiony wyłącznie na czysty ekonomiczny zysk, lecz na inne wartości. Nazywany jest ekonomią społeczną. Nie wdając się w doktrynalne definicje, należy jedynie wskazać na genezę tego nurtu. Siega on połowy XIX wieku i obejmował on swoim zasięgiem podmioty, których głównym celem była nie tylko maksymalizacja zysku, lecz także realizacja określonych celów społecznych⁴⁸. Generalnie można stwierdzić, iż odróżnia ją od zwykłych przedsiębiorców nastawionych na ekonomiczny zysk pierwiastek społeczny. Zysk jest tu potrzebny, lecz musi być on pożytkowany na realizację innych wartości niż czysty zysk ekonomiczny. Trafnie samo zjawisko ekonomii społecznej i podmiotów ją tworzących od strony prawnej ujmuje J. Blicharz, która wskazuje, iż ekonomia społeczna, podmioty ją tworzące pokrywają się z podmiotami tworzącymi tzw. „trzeci sektor”. Jak dalej wskazuje ta autorka, „istotnym elementem, który różni te dwa pojęcia, jest akcent, jaki kładzie się na ekonomiczny charakter i ekonomiczne znaczenie działań społecznych. We wszystkich państwach europejskich cechą charakterystyczną podmiotów ekonomii społecznej, do których zalicza się m.in.: rozmaite fundacje, stowarzyszenia, spółdzielnie, towarzystwa pomocy wzajemnej – jest działalność w zakresie produkcji dóbr i usług, które zapewniają członkom tych podmiotów realizację określonych potrzeb społecznych. W uproszczeniu można powiedzieć, że pojęcie ekonomii społecznej odnosi się do wszelkich form aktywności społecznej związanych w jakiś sposób z działalnością ekonomiczną, nawet jeśli jest to działalność o zakresie na tyle niewielkim, aby podmioty ją prowadzące nie były traktowane jak przedsiębiorstwa”⁴⁹.

⁴⁷ B. Godlewska-Bujok, C. Miżejewski, *Ustawa o spółdzielniach socjalnych. Komentarz*, Warszawa, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Departament Pożytku Publicznego, 2012, s. 68–69

⁴⁸ Zob. szerzej o definiowaniu pojęcia ekonomii społecznej: E. Brzózka, I. Kukulak-Dolata, M. Myk, *Ekonomia Społeczna. Teoria i praktyka przedsiębiorczości społecznej*, Warszawa, Wydawnictwo Difin, 2017, s. 11.

⁴⁹ J. Blicharz, *Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Ustawa o spółdzielniach socjalnych*, Warszawa, Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska, 2012, s. 22

W doktrynie i prawodawstwie europejskim wykształciły się liczne definicje ekonomii społecznej i podmiotów ekonomii społecznej. Są to definicje zarówno podmiotowe czy instytucjonalno-prawne, akcentujące konkretne rodzaje podmiotów, zaliczanych do tej sfery, jak i przedmiotowe, nazywane też normatywno-funkcjonalnymi, akcentującymi cechy specyficzne dla tego nurtu i tych podmiotów. Tymi specyficznymi cechami, wyróżnikami wspólnymi dla wielu definicji będą:

1. Nadrzędność świadczenia usług nad zyskiem;
2. Autonomiczne zarządzanie;
3. Demokratyczny proces decyzyjny;
4. Prymat ludzi i pracy względem kapitału⁵⁰.

Za Komisją Europejską przytoczyć należy definicję łączącą oba nurty. W jej myśl wyróżnia się 5 typów organizacji, tj. spółdzielnie, stowarzyszenia oparte na zasadzie wzajemności, stowarzyszenia, fundacje i przedsiębiorstwa społeczne. Cechuje je cel, którym nie jest generowanie zysku a służenie ludziom – zarówno tym, którzy je zakładali, jak i innym⁵¹.

Od 30 października 2022 r., jak już było to kilkakrotnie wspomniane, sektor ekonomii społecznej został ujęty w prawne ramy, na mocy Ustawy z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej. Definiuje ona samo pojęcie ekonomii społecznej i pojęcia podmiotów ekonomii społecznej i przedsiębiorstwa społecznego.

W myśl art. 2 pkt. 1 U.o.E.S. pojęcie ekonomii społecznej należy rozumieć jako działalność podmiotów ekonomii społecznej na rzecz społeczności lokalnej w zakresie reintegracji społecznej i zawodowej, tworzenia miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz świadczenia usług społecznych, realizowaną w formie działalności gospodarczej, działalności pożytku publicznego i innej działalności o charakterze odpłatnym. Owo pojęcie zostało więc zdefiniowane bardzo szeroko. Ustawodawca podkreśla wymóg prowadzenia powyższych rodzajów działalności w synergii w zakorzenieniu w społeczności lokalnej. Jak podkreśla się w doktrynie tego wskazania nie należy rozumieć w kategoriach określających skalę ekonomicznej lub społecznej działalności podmiotów ekonomii społecznej. Powiązanie pojęcia ekonomii społecznej ze społecznością lokalną wynika zarówno z zakorzenienia ekonomii społecznej w konkretnym kontekście społeczno-ekonomicznym, z bazowania na oddolnej aktywności członków tych społeczności mającej na celu rozwiązywanie jej problemów, a także z korzyści (np. większej spójności społecznej, lepszego dostępu do usług społecznych), które powinny być udziałem tej społeczności⁵².

Podmioty ekonomii społecznej zostały zdefiniowane poprzez ich enumeratywne wyliczenie, przy czym trzeba zaznaczyć, że spółdzielnia socjalna została umieszczona na pierwszym miejscu, na tej liście. Innymi podmiotami ekonomii społecznej są:

- a. Warsztat terapii zajęciowej i zakład aktywności zawodowej,

⁵⁰ Szerzej o tych dwóch ujęciach: T. T. Kaźmierczak, *Zrozumieć ekonomię społeczną*, [w:] T. Kaźmierczak, M. Rymśa (red.), *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*, Warszawa, Wydawnictwo ISP, 2007, s. 103 i J. Defourny, P. Develtere, *Ekonomia społeczna. Światowy trzeci sektor*, [w:] *Trzeci sektor dla zaawansowanych. Współczesne teorie trzeciego sektora – wybór tekstów*, Warszawa, 2006.

⁵¹ Zob. szerzej: E. Brzózka, I. Kukula-Dolata, M. Myk (red.), *Ekonomia społeczna...*, s. 14 i podana tam literatura.

⁵² A. Stachowicz, J. Szewczyk, P. Wiśniewski, *Ustawa o ekonomii społecznej. Komentarz*, Warszawa, Departament Ekonomii Społecznej, 2023, s. 8

- b. Centrum integracji społecznej i klub integracji społecznej,
- c. Spółdzielnię pracy, w tym spółdzielnię inwalidów i spółdzielnię niewidomych oraz spółdzielnię produkcji rolnej,
- d. Organizację pozarządową, o której mowa w art. 3 ust. 2 Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie⁵³, z wyjątkiem partii politycznych, europejskich partii politycznych, związków zawodowych i organizacji pracodawców, samorządów zawodowych, fundacji utworzonych przez partie polityczne i europejskich fundacji politycznych,
- e. Podmiot, o którym mowa w art. 3 ust. 3 pkt 1, 2 lub 4 Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, np. kościelna osoba prawna.

Jak widać więc „Sformułowany w ustawie katalog podmiotów ekonomii społecznej nie jest jednorodny. Obejmuje on podmioty różniące się między sobą w zakresie osobowości prawnej, prowadzenia działalności gospodarczej czy członkostwa. Niemniej jednak właśnie takie podejście pozwala na całościowe ujęcie specyfiki tej formy społecznej aktywności, jaką jest ekonomia społeczna. Wskazanie w ustawie katalogu podmiotów ekonomii społecznej ma także określony wymiar praktyczny. Dzięki temu możliwe jest sprawne zidentyfikowanie tych podmiotów bez potrzeby weryfikowania ich indywidualnych cech. Ułatwi to stosowanie zawartych w ustawie rozwiązań. Alternatywą dla tego rozwiązania byłoby zdefiniowanie podmiotu ekonomii społecznej poprzez zestaw cech charakterystycznych dla aktywności w sferze ekonomii społecznej. Takie rozwiązanie oznaczałoby konieczność zaangażowania dodatkowych nakładów czasu i środków w proces weryfikowania cech czy statusu poszczególnych podmiotów”⁵⁴.

Spółdzielnia socjalna została również zaliczona do grona podmiotów ekonomii społecznej, które mogą uzyskać przewidziany w U.o.E.S. status przedsiębiorstwa społecznego. W art. 3 niniejszej ustawy ustanowiono węższy niż w art. 2 U.o.E.S. katalog podmiotów, które mogą ten status uzyskać. Oprócz omawianych spółdzielni socjalnych zalicza się do niego następujące podmioty:

1. Spółdzielnie pracy, w tym spółdzielnie inwalidów i spółdzielnie niewidomych oraz spółdzielnie produkcji rolnej;
2. Organizacje pozarządowe, o których mowa w art. 3 ust. 2 Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, z wyjątkiem partii politycznych, europejskich partii politycznych, związków zawodowych i organizacji pracodawców, samorządów zawodowych, fundacji utworzonych przez partie polityczne i europejskich fundacji politycznych;
3. Podmioty, o których mowa w art. 3 ust. 3 pkt 1, 2 lub 4 Ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

Brak osobowości prawnej podmiotów ekonomii społecznej, WTZ, ZAZ, CIS i KIS powoduje, iż status przedsiębiorstwa społecznego może uzyskać jednostka prowadząca te podmioty⁵⁵. Jak wskazuje się w literaturze, „to termin opisujący działalność organizacji i przedsięwzięć realizujących misję społeczną przy wykorzystaniu mechanizmów rynkowych. Ten sposób działania wyraża się za pomocą różnorodnych terminów ilustrujących społeczne i przedsiębiorcze

⁵³ Dz.U. z 2022 r., poz. 1327 i 1265

⁵⁴ A. Stachowicz, J. Szewczyk, Ustawa..., s. 14

⁵⁵ A. Stachowicz, J. Szewczyk, Ustawa..., s. 23

aspekty zagadnienia. Powodem istnienia przedsiębiorstw społecznych jest rozwiązywanie lub ograniczanie, łagodzenie problemów społecznych, zaspokajanie potrzeb społecznych oraz inicjowanie zmian społecznych. Jednocześnie przedsiębiorstwo społeczne charakteryzuje się orientacją rynkową, innowacyjnością, proaktywnością, podejmowaniem ryzyka, oddolnym, autonomicznym statusem. Ten typ organizacji jest zorientowany na tworzenie mieszanej wartości składającej się z wartości ekonomicznej, społecznej i środowiskowej mającej na celu generowanie oddziaływania społecznego⁵⁶.

Następne artykuły U.o.E.S. wskazują wymogi, które dany podmiot, w tym spółdzielnia socjalna, musi spełnić, aby uzyskać ten status. Trzeba jasno stwierdzić, że pojęcie przedsiębiorstwa społecznego i jego cechy zostały w dużej części skopiowane z ustawy o spółdzielniach socjalnych. Dla przykładu, art. 4 ust. 1 posługuje się pojęciem reintegracji zawodowej i społecznej, którą musi przedsiębiorstwo społeczne prowadzić tak jak dotąd spółdzielnia socjalna. Co więcej, działania z zakresu reintegracji społecznej i zawodowej realizowane na rzecz osób zatrudnionych w przedsiębiorstwie społecznym nie są wykonywane w ramach działalności gospodarczej prowadzonej przez przedsiębiorstwo społeczne. Tak jak spółdzielnia socjalna, również przedsiębiorstwo społeczne nie może w myśl art. 9 ust. 1 przeznaczać zysku albo nadwyżki bilansowej uzyskanych z wykonywanej działalności, o której mowa w art. 3 ust. 1, do podziału między swoich członków, udziałowców, akcjonariuszy i osoby w nim zatrudnione. Wreszcie środki wsparcia przedsiębiorstwa społecznego, o których mowa w art. 21-22 U.o.E.S., również są wzorowane na U.o.S.S., ale i Ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu niepełnosprawnych⁵⁷. Z U.o.S.S. zaczerpnięta została refundacja składek i kosztów pracy przez starostę w początkowym okresie funkcjonowania zarówno spółdzielni socjalnej, jak i podmiotu, który uzyskał status przedsiębiorstwa społecznego. Ponadto już z samej konstrukcji wyliczeń w art. 2 i 3 U.o.E.S. można wnioskować o preferowaniu spółdzielni socjalnych jako podmiotów ekonomii społecznej/przedsiębiorstw społecznych.

Mając na uwadze również doktrynalne cechy podmiotów ekonomii społecznej, trzeba zdecydowanie stwierdzić, że spółdzielnie socjalne spełniają wszystkie doktrynalne wymogi. Są autonomicznie zarządzane przez organy wybierane przez samych spółdzielców, czyli wypełniają też wymóg demokratycznej formy zarządzania. Następnie przepisy dot. zakazu redystrybucji zysków członkom wypełniają wymogi przewagi prymatu potrzeb ludzi nad zyskami kapitałowymi.

4. Formy wsparcia spółdzielni socjalnych przez władze publiczne

Zadania spółdzielni socjalnej polegające na prowadzeniu reintegracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych wykluczeniem oraz fakt, że osoby te przynajmniej na początku nie prezentują takiej wydajności, jak pracownicy bez obciążeń, sprawiają, że działalność gospodarcza prowadzona wprawdzie obligatoryjnie, nie będzie przynajmniej

⁵⁶ M. Małecka-Łyszczek, R. Mędrzycki (red.), *Ustawa o Ekonomii Społecznej*, Komentarz, Wydawnictwo Wolters Kluwer, 2023, s. 100–101

⁵⁷ Tekst jedn., Dz.U. 2023, poz. 100

w początkowym etapie funkcjonowania spółdzielni socjalnej wystarczająco dochodowa i może nie wystarczać na pokrycie wszystkich celów i potrzeb młodej spółdzielni socjalnej. Ponadto fakt, że państwo odpowiedzialne przecież za zwalczanie wykluczenia społecznego „pozbywa” się tego zadania na rzecz oddolnie organizowanych podmiotów nie oznacza, że nie powinno wspomagać owych podmiotów w funkcjonowaniu. W interesie samego państwa, władz publicznych jest efektywna realizacja celów reintegracyjnych spółdzielni socjalnych i innych podmiotów ekonomii społecznej. Oznacza to, że powinno ono prowadzić działania pomocowe i mieć swój udział w procesie reintegracji osób zagrożonych wykluczeniem chociaż pośrednio. Oznacza to, że należy w niniejszym artykule omówić chociaż pokrótce formy wsparcia władz publicznych na rzecz spółdzielni socjalnych.

Autor, tak jak w swoim doktoracie, proponuje podział tego wsparcia na formy czynne polegające na materialnych przysporzeniach, transferach środków pieniężnych i niepieniężnych na rzecz spółdzielni socjalnych, a także na formy bierne polegające na zwalnianiu z pewnych obciążeń czy powinności na rzecz władz publicznych w celu ułatwienia funkcjonowania tych podmiotów. Do czynnych form wsparcia autor zalicza:

1. Formy pieniężne – tj. środki europejskie i krajowe. Środkami europejskimi są środki pochodzące z Europejskiego Funduszu Społecznego, transferowane poprzez Ogólnokrajowe programy operacyjne nakierowane na zwalczanie wykluczenia społecznego poprzez aktywizację zawodową i społeczną. Z tych środków można uzyskać m.in. dotację na utworzenie stanowiska pracy w spółdzielni socjalnej, również szkolenie członków tych organizacji w zakresie prawa i ekonomii oraz pracowników lokalnej administracji w wykorzystaniu tego instrumentu do zwalczania defaworyzacji na rynku pracy. Również z tych środków dopuszczalne jest finansowanie wkładów członkowskich dla osób zagrożonych wykluczeniem.
2. Programy regionalne – powinny mieć znaczenie uzupełniające, dostosowujące do specyfiki danego regionu. Nie powinny one być źródłem finansowania dotacji na utworzenie stanowisk pracy, lecz są źródłem finansowania wsparcia pomostowego, przynależnego nowym spółdzielniom socjalnym. Wsparcie pomostowe polega na przekazywaniu członkom nowych spółdzielni socjalnych przez okres 6 do 12 miesięcy wsparcia finansowego. Może ono być przeznaczone na pokrycie podstawowych kosztów funkcjonowania spółdzielni socjalnej w pierwszym okresie jej funkcjonowania. Powyższy podział został ustanowiony w perspektywie budżetowej 2014–2020⁵⁸, również w obecnej perspektywie 2021–2027 są możliwe takie same środki⁵⁹.

Podstawami prawnymi dla nowych środków unijnych są:

1. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu

⁵⁸ Tekst jedn., Dz.U. 2023, poz. 100

⁵⁹ Szerzej: W. Żbik, *Instrumenty wsparcia dla spółdzielni socjalnych w praktyce za stroną spółdzielni socjalna w praktyce*, <https://spoldzielniassocjalnawpraktyce.pl/instrumenty-wsparcia-dla-spoldzielni-socjalnych-w-praktyce/>, [dostęp w dniu: 9 stycznia 2024]

Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej⁶⁰;

2. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1057 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające Europejski Fundusz Społeczny Plus (EFS+) – wyżej oraz uchylające rozporządzenie (UE) nr 1296/2013⁶¹. Ustanawia ono dwa komponenty:
 - a. Komponent objęty zarządzaniem dzielonym (zwany dalej „komponentem EFS+ objętym zarządzaniem dzielonym”);
 - b. Komponent „Zatrudnienie i innowacje społeczne” (zwany dalej „komponentem EaSI”), (art. 1 Rozporządzenia o EFS+).

Do głównych celów rozporządzenia EFS+ należą:

1. Wspieranie państw członkowskich i regionów w dążeniu do wysokich poziomów zatrudnienia, sprawiedliwej ochrony socjalnej oraz wykwalifikowanej i odpornej siły roboczej przygotowanej na przyszły świat pracy;
2. Wspieranie państw członkowskich w tworzeniu integracyjnych i spójnych społeczeństw, które dążą do wyeliminowania ubóstwa i do urzeczywistnienia zasad określonych w Europejskim filarze praw socjalnych (art. 3 rozporządzenia EFS+). Cele szczegółowe są określone w art. 4. Wśród 13 celów szczegółowych dla materii niniejszej publikacji będzie najbardziej interesujący cel – wspieranie integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci.

Przechodząc do środków krajowych, należą do nich instrumenty finansowe bądź z Funduszu Pracy lub z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych na wkład do spółdzielni socjalnej bądź wyposażenie stanowiska pracy, gdy osoba zatrudniana potrzebuje specjalistycznego oprzyrządowania.

Odnosząc się do środków krajowych, wskazuje się w literaturze pewne mankamenty, polegające na rozproszeniu źródeł owych środków.

Podkreśla się, że „W polskim systemie wspierania spółdzielczości socjalnej, pomimo istnienia tej kategorii organizacji na rynku już od przeszło 15 lat (przyp. red.) nadal nie wypracowano jednolitego mechanizmu finansowania rozpoczęcia tej formy działalności. Środki usytuowane w różnych miejscach ciągle stanowią poważny problem w ich pozyskiwaniu. Jest to szczególnie uciążliwe w przypadku spółdzielni socjalnej tworzonej przez osoby wykluczone, niemające wsparcia organizacji pozarządowych czy jednostek samorządu terytorialnego”⁶².

Ze środków Funduszu Pracy spółdzielnie socjalne i sami spółdzielcy mogą uzyskać dotację na:

1. Rozpoczęcie działalności w formie spółdzielni socjalnej lub na przystąpienie do już istniejącej spółdzielni, m.in. dla osób bezrobotnych maksymalna wysokość środków to sześciokrotność przeciętnego wynagrodzenia,

⁶⁰ Tamże

⁶¹ Dz.U.E.L. 231/21

⁶² A. Michalik, *Status spółdzielni socjalnych w prawie polskim*, Elbląg, Wydawnictwo PWSZ w Elblągu, 2015, s. 107

2. Utworzenie stanowiska pracy w spółdzielni socjalnej (wysokość środków jak powyżej, przy czym wnioskodawcą i stroną umowy jest tutaj spółdzielnia socjalna, a nie osoba bezrobotna),
3. Pokrycie kosztów wynagrodzenia osoby bezrobotnej (skierowanej przez PUP osoby niepełnosprawnej w wysokości nie większej niż wynagrodzenie minimalne przez okres do 6 miesięcy, przy zobowiązaniu do utrzymania miejsca pracy przez 12 miesięcy)⁶³. Trzeba jeszcze wyraźnie zaznaczyć, iż jedna osoba nie może otrzymać środków na ten sam cel zarówno ze środków Funduszu Pracy, jak i środków europejskich. Jednak nie ma przeszkód, aby np. z 6 założycieli nowej spółdzielni socjalnej.

Odnosząc się do środków z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON), przysługują one osobom niepełnosprawnym o stwierdzonym w trybie Ustawy o rehabilitacji stopniu niepełnosprawności. Z funduszy PFRON można uzyskać następujące rodzaje wsparcia:

1. Środki na rozpoczęcie działalności w formie spółdzielni socjalnej lub przystąpienie do istniejącej spółdzielni. Wartość tej dotacji to:
 - Nie więcej niż sześciokrotność przeciętnego wynagrodzenia przy zobowiązaniu do zatrudnienia na 12 miesięcy i od;
 - Sześciokrotności do pięciokrotności przy zobowiązaniu do zatrudnienia na 24 miesiące (art. 12a ustawy o rehabilitacji);
2. Dotacja na utworzenie stanowiska pracy dla osoby niepełnosprawnej; wysokość taka sama, jak w przypadku na rozpoczęcie działalności w spółdzielni socjalnej między 6- a 15-krotność przeciętnego wynagrodzenia (art. 26g ustawy o rehabilitacji).

Jak wskazuje się w literaturze odnośnie do dofinansowywania tworzenia stanowisk pracy: „Nie oznacza to uprzywilejowania osób wykluczonych ze statusem osoby niepełnosprawnej, lecz stanowi raczej próbę wyrównania dysproporcji związanych z mniejszą wydajnością stanowiskową takich pracowników poprzez doposażenie ich stanowisk w odpowiednie rozwiązania techniczne wyrównujące ich efektywność zawodową”⁶⁴. W przypadku dofinansowania wkładu członkowskiego stroną umowy będzie osoba niepełnosprawna, a w przypadku doposażenia stanowiska pracy stroną umowy będzie spółdzielnia socjalna.

Kolejną czynną formą wsparcia finansowego spółdzielni socjalnych jest refundacja zatrudniania członków i pracowników spółdzielni w początkowym etapie funkcjonowania tego podmiotu. W myśl art. 12 ust. 3a U.o.S.S., możliwa jest refundacja w całości (przez pierwsze 24 miesiące funkcjonowania spółdzielni), a następnie w połowie (przez następne 12 miesięcy funkcjonowania tego podmiotu) część wynagrodzenia odpowiadająca składce należnej od zatrudnionego na ubezpieczenia emerytalne, rentowe i chorobowe oraz część kosztów osobowych pracodawcy odpowiadająca składce na ubezpieczenia emerytalne, rentowe i wypadkowe za zatrudnionego, na podstawie umowy zawartej między starostą właściwym dla siedziby spółdzielni a spółdzielnią. Wymiarem jest kwota

⁶³ W. Żbik, *Instrumenty wsparcia...*, <https://spoldzielniassocjalnawpraktyce.pl/instrumenty-wsparcia-dla-spoldzielni-socjalnych-w-praktyce/>, [dostęp w dniu: 9 stycznia 2024]

⁶⁴ A. Gawka, K. Jędrak, M. Gruntowski, *Ekspertyza na temat rozwoju i wykorzystania ekonomii społecznej w organizacjach pozarządowych działających na rzecz osób niepełnosprawnych*, Warszawa, 2012, s. 13

minimalnego wynagrodzenia, ponadto niezbędnym warunkiem jest konieczność zatrudnienia pracownika w oparciu o spółdzielczą umowę o pracę, umowę o pracę, pracę nakładczą, powołanie, ale i w oparciu o umowę zlecenia czy umowę o dzieło. Jak jednak wskazuje się w doktrynie, zasadniczą formą zatrudniania w spółdzielni socjalnej winno być zatrudnianie w oparciu o spółdzielczą umowę o pracę⁶⁵. Autor proponował w swoim doktoracie (i tę propozycję podtrzymuje) wzmocnienie potencjału młodych spółdzielni socjalnych poprzez dłuższy okres refundacji kosztów zatrudnienia zagrożonych wykluczeniem pracowników, postulując możliwość pełnej refundacji dalej przez okres 24 miesięcy, później połowiczną refundację przez następne 24 miesiące i refundację, np. w 1/3 wysokości kosztów przez następne 24 miesiące. Uzasadnia to faktem, iż nowe spółdzielnie socjalne zatrudniające i często zarządzane przez osoby zagrożone wykluczeniem społecznym potrzebują więcej czasu na zakorzenienie się na rynku lokalnym, co więcej, okres 6 lat pozwoli na bardzo łagodne przejmowanie całości odpowiedzialności za swoich pracowników/członków w obszarze finansów i ubezpieczeń społecznych, co pozwoli na dłuższe wdrażanie się do tej ważnej sfery i pozwoli ona na uzyskanie mocniejszej pozycji na rynku lokalnym.

Niefinansową formą, lecz zaliczaną przez autora do form czynnych, gdyż polega ona na przysporzeniu wartości niematerialnej, lecz nie mniej ważnej jest doradztwo i consulting. Choć jest to domena organizacji pozarządowych, również organy administracji publicznej mają tu doniosłą rolę. Nie powinny być one tylko organami przyjmującymi i rozpatrującymi wnioski i podania, lecz ze względu na słabszy potencjał, mniejsze kompetencje społeczne spółdzielców winny one wykazać się empatią i daleko bardziej idącą pomocą i wsparciem niż wobec przedsiębiorców zakładających i prowadzących normalną działalność gospodarczą. Jest to szczególnie ważne dla młodych, rozpoczynających funkcjonowanie spółdzielni socjalnych, które mogą mieć problemy z prowadzeniem księgowości, marketingu oraz nawiązywaniem i utrzymywaniem relacji z otoczeniem gospodarczym. Jednostki samorządu terytorialnego działające coraz częściej nie tylko w sferze imperium (władztwa), lecz dominium, tj. w sferze prawa prywatnego wykonywania uprawnień w stosunkach cywilno-prawnych mają coraz większy potencjał ludzki, pracowników kompetentnych do doradzania w sferach prywatno-prawnych, realizacji i ubiegania się o projekty krajowe czy unijne. Bardzo ważne jest, aby istniała platforma kontaktu pomiędzy spółdzielcami socjalnymi a przedstawicielami władz samorządowych. Taką platformą może być, choć z pewnymi zastrzeżeniami i niedociągnięciami, Rada Działalności Pożytku Publicznego na szczeblu danego samorządu.

Do biernych form wsparcia spółdzielczości socjalnej, polegających, jak to było już wspomniane, na zdejmowaniu obciążeń administracyjnych podatkowych ze spółdzielni socjalnych zaliczamy:

1. Ułatwienia w prowadzeniu księgowości i rachunkowości dla spółdzielni socjalnych. Zostały one w ostatnich latach ograniczone, lecz polegają generalnie na ułatwieniach w sprawozdawczości finansowej, gdy spółdzielnia socjalna zostanie uznana za tzw. jednostkę mikro (art. 3 ust. 1a Ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, tekst jedn. Dz.U. 2023, poz. 120)

⁶⁵ B. Godlewska-Bujok, C. Miżejewski, A. Muzyka, Ustawa..., s. 90

Jednak spółdzielnie socjalne co do zasady prowadzą tzw. księgowość pełną obejmującą:

- a. Opracowanie polityki rachunkowości z wyodrębnieniem planu kont, złożonego z kont syntetycznych i analitycznych;
- b. W przypadku przedsiębiorstw społecznych konieczne jest również rachunkowe wyodrębnienie działalności gospodarczej, odpłatnej i nieodpłatnej, jeśli te ostatnie są prowadzone;
- c. Prowadzenie ksiąg rachunkowych; ujmując się w nich wszystkie operacje gospodarcze, które dotyczą działalności przedsiębiorstwa społecznego (np. zakup towarów, sprzedaż usług, wynagrodzenia pracowników);
- d. Stworzenie dokumentu księgowego jako ewidencji operacji gospodarczych;
- e. Ustalenie rzeczywistego stanu aktywów i pasywów wraz z ich wyceną;
- f. Sporządzanie sprawozdań finansowych (składa się z bilansu, rachunku zysków i strat, informacji dodatkowej).

Jak widać, te wszystkie działania wymagają poświęcenia dużego zasobu organizacyjnego, co dla początkujących spółdzielni socjalnych jest trudne i oznacza utrudnienie startu na lokalnym rynku. Autor postuluje przywrócenie obecnej do 2014 r. sprawozdawczości uproszczonej prowadzonej w formie księgi przychodów i rozchodów. Jest to narzędzie księgowe służące do bieżącej ewidencji księgowej. W księdze ewidencjujemy wszelkie przychody i wydatki⁶⁶:

1. Ulgi podatkowe z tytułu prowadzonej działalności w sferze reintegracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych wykluczeniem. Zaoszczędzone w ten sposób środki pozwalają podnosić kompetencje zarówno zawodowe, jak i społeczne spółdzielców. Zwolnieniu podlega część podatku dochodowego w części niezaliczonej do kosztów uzyskania przychodu w danym roku podatkowym, przeznaczana na cele reintegracyjne, czyli polegające głównie na podnoszeniu kompetencji spółdzielców⁶⁷. Na podstawie art. 17 ust. 1 pkt. 43 Ustawy z dnia 15.02.1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych⁶⁸, ustawodawca wskazuje część niepodlegającą kosztom uzyskania przychodu jako nadwyżkę bilansową generowaną przez spółdzielnię socjalną przeznaczaną na działania reintegracyjne zawodowe i społeczne. Należy też podkreślić, że oprócz celu wskazanego powyżej istotne jest, aby zwolnienie było skuteczne. Trzeba te środki podlegające zwolnieniu wydátkować w danym roku podatkowym, co może powodować pewne niedogodności przy większych, bardziej długofalowych projektach⁶⁹,
2. Zwolnienie z podatków dochodowych osób realizujących zadania w spółdzielni socjalnej, finansowanych ze środków europejskich, dla których podstawą prawną jest art. 21 ust. 1 pkt 46 Ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych⁷⁰. Można z niego skorzystać, gdy wykaże się, że osoby objęte

⁶⁶ Informacje o księgowości pełnej i uproszczonej na stronie Polskiego Instytutu Księgowości, <https://pik-ksiegowosc.pl/ksiegowosc-pelna-a-uproszczona-roznice/>, [dostęp w dniu: 10 stycznia 2024]

⁶⁷ T. Majewski, W. Sobczak, *Gmina a niepełnosprawność*, Warszawa, Krajowa Izba Gospodarczo-Rehabilitacyjna, 2007, s. 176

⁶⁸ Tekst jedn., Dz.U. 2023, poz. 2805

⁶⁹ Szerzej: Interpretacja indywidualna Ministra Finansów, 4 sierpnia 2009, sygn. akt DD6/033-15/MZO/09/PK-89.

⁷⁰ Dz.U. 2023, poz. 353

zwolnieniem realizują zadanie konkretnie związane z danym projektem finansowanym ze środków europejskich. Ze zwolnienia nie mogą natomiast skorzystać osoby zarządzające projektem lub realizujące na jego rzecz obsługę administracyjną, nawet jeśli są członkami spółdzielni socjalnej⁷¹,

3. Zwolnienia z opłat administracyjnych, np. opłat sądowych wnoszonych w toku postępowania rejestrowego i przy dokonywaniu każdej zmiany w KRS (art. 6 ust. 3 U.o.S.S.). Spółdzielnie są zwolnione również od ogłaszania tych wpisów w Monitorze Sądowym i Gospodarczym, które spółdzielnia socjalna jako przedsiębiorca jest zobowiązana w nim publikować. Monitor Sądowy i Gospodarczy jest wydawany jako oficjalny dziennik urzędowy na mocy Ustawy z dnia 22 grudnia 1995 roku o wydawaniu Monitora Sądowego i Gospodarczego⁷²,
4. Bardzo istotne wsparcie jeszcze nie do końca wykorzystane, tj. możliwość udziału w zamówieniach publicznych realizowanych na rzecz podmiotów publicznych, które spółdzielcy socjalni mogą realizować na mocy specjalnych preferencyjnych przepisów zawierających tzw. klauzule społeczne. Ze względu na obszerność zagadnienia zostaną one tylko przedstawione w zarysie.

Tak więc spółdzielnie socjalne mogą realizować zamówienia publiczne w dwóch formach:

1. Zamówień podprogowych, niepodlegających rygorom Ustawy z dnia 11 września 2019 r. Prawo zamówień publicznych, zwanym dalej P.Z.P.⁷³
2. Klauzul społecznych, w zamówieniach objętych reżimem Prawa zamówień publicznych.

Odnosząc się krótko do zamówień podprogowych, w myśl art. 15a ust. 1 U.o.S.S., jednostka sektora finansów publicznych, udzielając zamówienia, które nie podlega ze względu na jego wartość Ustawie Prawo zamówień publicznych, może zastrzec, że o udzielenie zamówienia mogą ubiegać się wyłącznie spółdzielnie socjalne, działające na podstawie ustawy lub właściwych przepisów państw członkowskich Unii Europejskiej lub Europejskiego Obszaru Gospodarczego, z uwzględnieniem przepisów art. 44 ust. 3 Ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych⁷⁴.

Zamówienia te będą szczególnie pochodziły z jednostek samorządu terytorialnego niższego szczebla i dają one szansę na ustabilizowanie sytuacji finansowej spółdzielców socjalnych na względnym poziomie. Nie będą to zamówienia wielkie, np. będą to takie usługi, jak usługi cateringowe na rzecz jednostek gminnych czy pielęgnacja zieleni, usługi sprzątania, lecz zważając na chęć spółdzielców socjalnych do poprawy swojego losu można mieć dużą dozę pewności, że usługi te będą na wysokim poziomie.

Zamówienia podprogowe będą dotyczyły zamówień nieprzekraczających wartości 130 tys. zł., gdyż w myśl art. 2 ust. 1 pkt. 1 P.Z.P. po przekroczeniu tej kwoty zastosowanie znajdzie Ustawa Prawo zamówień publicznych.

Odnosząc się do właściwych klauzul społecznych Prawa zamówień publicznych, spółdzielnie socjalne są adresatami następujących przepisów:

⁷¹ A. Michalik, *Status...*, s. 129

⁷² Tekst jedn., Dz.U. 2023, poz. 1395

⁷³ Tekst jedn., Dz.U. 2023, poz. 1605

⁷⁴ Tekst jedn. Dz.U. 2023, poz. 1270

1. Art. 94. P.Z.P. – Zamawiający może zastrzec w ogłoszeniu o zamówieniu, że o udzielenie zamówienia mogą ubiegać się wyłącznie wykonawcy mający status zakładu pracy chronionej, spółdzielnie socjalne oraz inni wykonawcy, których głównym celem lub głównym celem działalności ich wyodrębnionych organizacyjnie jednostek, które będą realizowały zamówienie, jest społeczna i zawodowa integracja osób społecznie marginalizowanych, w szczególności na rzecz osób niepełnosprawnych, bezrobotnych i innych grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. Katalog w zasadzie jest tożsamy z katalogiem z Ustawy o ekonomii społecznej.

Jest tu więc spółdzielnia socjalna wskazana *expressis verbis*, co ułatwia zamawiającemu wybór odpowiedniego podmiotu dla swojego zamówienia, które ma być zamówieniem społecznym.

Następną możliwością udziału spółdzielni socjalnych w zamówieniach publicznych jest przewidziana w art. 361 ust. 1 i 2: możliwość udziału w zamówieniach społecznych również odpowiednio zastrzeżonych przez zamawiającego, lecz w węższym zakresie, gdyż jedynie na usługi zdrowotne, społeczne oraz kulturalne objęte specjalnymi kodami określonymi we Wspólnym Słowniku Zamówień⁷⁵.

Podmioty ubiegające się o ten rodzaj zamówienia muszą spełnić następujące wymagania:

- a. Celem ich działalności jest realizacja zadań w zakresie użyteczności publicznej związanej ze świadczeniem tych usług oraz społeczna i zawodowa integracja osób, o których mowa w art. 94;
- b. Nie działają w celu osiągnięcia zysku, przeznaczają całość dochodu na realizację celów statutowych oraz nie przeznaczają zysku do podziału między swoich udziałowców, akcjonariuszy i pracowników;
- c. Struktura zarządzania nimi lub ich struktura własnościowa opiera się na współzarządzaniu w przypadku spółdzielni, akcjonariacie pracowniczym lub zasadach partycypacji pracowników, co wykonawca określa w swoim statucie;
- d. W ciągu ostatnich 3 lat poprzedzających dzień wszczęcia postępowania o udzielenie zamówienia na usługi społeczne i inne szczególne usługi nie udzielono im zamówienia na podstawie tego przepisu przez tego samego zamawiającego⁷⁶.

Stosuje się tu też zasady procedury uproszczonej przewidzianej w art. 360 P.Z.P. Nie wymaga się m.in. powoływania komisji przetargowej czy uproszczenia składanej dokumentacji. Ponadto spółdzielnie socjalne mogą być wykonawcami zamówień z zastrzeżeniem zatrudnienia osób pochodzących z konkretnych grup zagrożonych wykluczeniem, jednak katalog z art. 96 P.Z.P jest dużo węższy niż ten z art. 94, obejmując tylko osoby bezrobotne, poszukujące pracy, niepełnosprawne, usamodzielniane młodociane.

Ważną, choć mało znaną rolę spółdzielców, może być konsultacja w roli swoistych ekspertów spółdzielców niepełnosprawnych przy zamówieniach, w których jest obowiązek uwzględniania wymogu dostępności obiektów/urzędów dla osób z niepełnosprawnościami (art. 100 ust. 1 i 2, art. 102 ust. 1 pkt 2 oraz art. 400 ust. 7 pkt 2 P.Z.P.).

⁷⁵ Zob. szerzej o kodach na stronie Portal zamówień publicznych, <https://www.portalzp.pl/kody-cpv>, [dostęp w dniu: 10 stycznia 2024]

⁷⁶ Art. 361 ust. 1 Ustawy P.Z.P.

Wreszcie ważną rolę mogą odgrywać zamówienia jednostek samorządu terytorialnego prowadzone w formie zamówień *in-house* (art. 214 ust. 1 pkt 10, 11, 12, 13, 14 oraz ust. 4, 5, 6, 7, 8 i 9 P.Z.P.).

Polegają one na zlecaniu zamówień publicznych przez jednostki samorządu terytorialnego czy inne podmioty wywierające na spółdzielnie socjalne dominujący wpływ na cele strategiczne oraz istotne decyzje dotyczące zarządzania sprawami tej osoby prawnej; warunek ten jest również spełniony, gdy kontrolę taką sprawuje inna osoba prawna, kontrolowana przez zamawiającego w taki sam sposób. W orzecznictwie europejskim wskazuje się na konieczność wywierania decydującego wpływu zarówno na cele strategiczne, jak i na istotne decyzje kontrolowanej osoby prawnej⁷⁷. Co istotne, zamówienie to jest zamówieniem z wolnej ręki na rzecz dominowanego przez siebie podmiotu, jednostki.

Tak więc gdy spółdzielnia socjalna jest tworzona przez jednostki samorządu terytorialnego (na przykład przez dwie gminy/powiaty etc.), możliwe jest łatwiejsze uzyskiwanie zamówień na rynku lokalnym. Na marginesie należy wspomnieć, iż generalnie niepożądanym jest stan, gdy spółdzielnie socjalne są na stałe własnością jednostek samorządu terytorialnego. Autor wspominał o tym w niniejszym artykule, lecz jednak z drugiej strony idea stabilizacji zatrudnienia płynności finansowej i prowadzenia efektywnej reintegracji osób wykluczonych daje argumenty dla tworzenia spółdzielni socjalnych przez jednostki samorządu terytorialnego, z zastrzeżeniem, że powinny być one później przekazywane samym spółdzielcom.

Ostatnią, nową, funkcjonującą od 2018 r. możliwością biernego wsparcia spółdzielni socjalnych jest możliwość tworzenia konsorcjum spółdzielczego. W myśl art. 15b U.o.S.S. spółdzielnie socjalne mogą tworzyć konsorcjum spółdzielcze w formie umowy w celu:

- a. zwiększenia potencjału ekonomicznego i społecznego zrzeszonych spółdzielni socjalnych lub
- b. wspólnego organizowania sieci produkcji, handlu lub usług; lub
- c. organizowania wspólnej promocji działań spółdzielczych lub ekonomicznych; lub
- d. promocji wspólnego znaku towarowego, o którym mowa w Ustawie z dnia 30 czerwca 2000 r., Prawo własności przemysłowej⁷⁸.

Co ważne, konsorcjum spółdzielcze może wspólnie ubiegać się o występowania w zamówieniach publicznych oraz zapytaniach ofertowych, do których nie stosuje się przepisów Prawa zamówień publicznych.

Powyższe cele działalności konsorcjum spółdzielczego są ujęte szeroko, co należy uznać za bardzo korzystne dla spółdzielców, gdyż sama spółdzielnia socjalna jest małym podmiotem. Nie oznacza to, że trzeba ten stan krytykować, reintegracja zawodowa i społeczna nie będzie prawidłowo prowadzona w olbrzymich przedsiębiorstwach, lecz z punktu widzenia gospodarczego sama spółdzielnia nigdy nie osiągnie wielkiego potencjału ekonomicznego, co jest asumptem do łączenia sił i realizacji większych przedsięwzięć w środowisku lokalnym.

Konsorcjum musi być zawarte w formie umowy, która musi zawierać w szczególności:

1. Cel zawarcia konsorcjum;
2. Obowiązki stron konsorcjum;

⁷⁷ Zob. wyrok TSUE z 29 listopada 2012 r. w połączonych sprawach: C-182/11 i C-183/11.

⁷⁸ Tekst jedn. Dz.U. 2023, poz. 1170

3. Czas trwania konsorcjum;
4. Określenie stron konsorcjum i sposobu reprezentacji;
5. Zasady przyjmowania, wykluczania lub występowania stron konsorcjum;
6. Zasady podziału korzyści i udziału w obciążeniach poszczególnych stron w ramach konsorcjum.

Natomiast do nieuregulowanych kwestii stosuje się przepisy Kodeksu cywilnego, dotyczące umowy spółki – art. 868–875⁷⁹.

5. Niepełnosprawni w spółdzielni socjalnej

Osoby niepełnosprawne od początku spółdzielczości socjalnej w Polsce były w gronie założycieli/członków spółdzielni socjalnej. Ustawodawca rozumie pojęcie osoby niepełnosprawnej na podstawie Ustawy o rehabilitacji, której art. 1 i 4 definiują pojęcie niepełnosprawności i stopnie niepełnosprawności. W myśl tych przepisów:

Art. 1: za osobę niepełnosprawną uznaje się osobę, która posiada orzeczenie: o zakwalifikowaniu przez organy orzekające (orzeczenie zespołu do spraw orzekania o niepełnosprawności) do jednego z trzech stopni niepełnosprawności lub o całkowitej albo częściowej niezdolności do pracy (orzeczenie lekarza orzecznika ZUS) na podstawie odrębnych przepisów lub o niepełnosprawności, wydane (przez zespół do spraw orzekania o niepełnosprawności) przed ukończeniem 16. roku życia. Jednocześnie w ustawie tej zdefiniowano pojęcie niepełnosprawności, która oznacza trwałą lub okresową niezdolność do wypełniania ról społecznych z powodu stałego lub długotrwałego naruszenia sprawności organizmu, w szczególności powodującą niezdolność do pracy. Ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych nie określa konkretnych sfer życia, na które ma mieć wpływ niepełnosprawność – wskazuje jedynie ogólne pojęcie „wypełniania ról społecznych”, które zdaje się odpowiadać konwencyjnemu sformułowaniu „pełne i efektywne uczestnictwo w życiu społecznym”⁸⁰.

Natomiast w myśl art. 4. ustawy o rehabilitacji:

1. Do znacznego stopnia niepełnosprawności zalicza się osobę z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej i wymagającą, w celu pełnienia ról społecznych, stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innych osób w związku z niezdolnością do samodzielnej egzystencji.
2. Do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności zalicza się osobę z naruszoną sprawnością organizmu, niezdolną do pracy albo zdolną do pracy jedynie w warunkach pracy chronionej lub wymagającą czasowej albo częściowej pomocy innych osób w celu pełnienia ról społecznych.
3. Do lekkiego stopnia niepełnosprawności zalicza się osobę o naruszonej sprawności organizmu, powodującej w sposób istotny obniżenie zdolności do wykonywania

⁷⁹ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964, Kodeks Cywilny, tekst jedn., Dz.U. 2023, poz. 1610 w kwestii przytoczonych art. 868-875; szerzej: A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz, Tom III, Zobowiązania – część szczególna*, Warszawa, Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska, 2010, s. 1058–1141.

⁸⁰ Art. 1 Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych sporządzonej w Nowym Jorku 13 grudnia 2006 r.

pracy, w porównaniu do zdolności, jaką wykazuje osoba o podobnych kwalifikacjach zawodowych z pełną sprawnością psychiczną i fizyczną lub mającą ograniczenia w pełnieniu ról społecznych dające się kompensować przy pomocy wyposażenia w przedmioty ortopedyczne, środki pomocnicze lub środki techniczne.

Oczywiście wszystkie osoby niepełnosprawne mają takie same uprawnienia do zakładania i członkostwa w spółdzielni socjalnej. Nie ma przepisów szczególnych, które jakoś wyróżniałyby pozycję osób niepełnosprawnych w gronie innych osób zagrożonych wykluczeniem w samej U.o.S.S., lecz w innych przepisach widać różnicowanie ich pozycji względem innych wykluczonych. Wskazać należy na przepisy Ustawy o rehabilitacji, przewidującej wyższe dotacje na wkład członkowski w celu założenia bądź przystąpienia do już istniejącej spółdzielni socjalnej. Ponadto wyższe są dotacje na wyposażenie stanowiska pracy osoby niepełnosprawnej. Jak było już wskazane w jednym z poprzednich punktów, te wyższe dotacje mają kompensować ubytki zdrowotne osób niepełnosprawnych, które muszą zazwyczaj włożyć znacznie więcej energii w wykonywanie tych samych czynności niż inne osoby wykluczone, lecz fizycznie zdrowe. Autor, sam będąc osobą niewidomą i pracując na otwartym rynku pracy, wie z własnego doświadczenia, jakie są ceny programów udźwiękowiających do sprzętu komputerowego czy jeszcze kilka lat temu do telefonów, nie mówiąc o kosztach rzeczy codziennego użytku. Za przykład można podać chociażby czytnik kolorów. Spółdzielnie socjalne, zdaniem autora jako środki aktywizacji osób niepełnosprawnych posiadają następujące zalety:

Po pierwsze, nie można zaprzeczać faktowi, że osoby niepełnosprawne będą często wykonywały tę samą pracę wolniej niż osoby pełnosprawne, co oznacza ich mniejszą wydajność, lecz zdaniem autora spółdzielnie socjalne, ze swojej natury przedsiębiorstwa małe, nienastawione na wykonywanie wielkich projektów czy przedsięwzięć, łatwiej wchłoną trochę wolniej pracujących pracowników.

Po drugie, spółdzielnie socjalne ze swoją niewielką liczbą osób zatrudnionych często mogą też być lepszym środowiskiem pracy dla osób niepełnosprawnych, mających problemy z komunikacją społeczną, np. z zaburzeniami psychicznymi czy spektrum autyzmu, gdyż małe, stałe środowisko sprzyja ich integracji i otwieraniu się na wyzwania świata.

Po trzecie, spółdzielnie socjalne, które ze swojej natury powinny mieć silne zakorzenienie w społeczności lokalnej, są zakładane zarówno w dużych miastach, jak i w mniejszych miejscowościach, co daje możliwości zatrudnienia osób niepełnosprawnych w środowiskach wiejskich i małomiasteczkowych. Oznacza to, że nie byłoby potrzeby emigracji osób niepełnosprawnych do większych ośrodków miejskich, koniecznej w okresie PRL, gdy funkcjonowały, owszem, bardzo potrzebne i nowatorskie jak na ówczesne czasy spółdzielnie inwalidów i niewidomych, lecz poprzez fakt, że znajdowały się w większych ośrodkach miejskich, wymagały emigracji i skomasowania dużych grup niepełnosprawnych w jednym miejscu.

Po czwarte, zaletą spółdzielni socjalnych jest z pewnością łączenie ludzi z różnymi doświadczeniami życiowymi. Niepełnosprawni mogą się zetknąć z ludźmi o równie trudnych, a nawet trudniejszych przeżyciach i doświadczeniach. Autor przeciwstawia się tworzeniu spółdzielni socjalnych złożonych z ludzi z jedną niepełnosprawnością czy przypadłością.

Po piąte, prowadzenie spółdzielni socjalnej, proces jej zakładania, utrzymania na rynku powoduje konieczność nabywania nowych kompetencji. Oprócz reintegracji polegającej

na wykonywaniu pracy można poprawić albo zbudować nowe kompetencje zarządcze oraz organizacyjne, co jest o tyle cenne, że przy pracy na otwartym rynku pracy osoba niepełnosprawna bardzo rzadko ma okazję je nabyć.

Z pewnością minusem spółdzielni socjalnych jest ich dość mała stabilność, choć należy również odnotować, że już około 40% funkcjonujących spółdzielni ma między 7 a 9 lat, natomiast 15% spółdzielni socjalnych działa na rynku ponad 10 lat⁸¹.

Z pewnością też zarobki w tych spółdzielniach nie będą zbyt wysokie, chociażby z tego powodu, że początkujące spółdzielnie mogą otrzymywać refundacje nie wyższe niż do wysokości minimalnej krajowej, co z pewnością nie będzie pomagać w poprawie zarobków. Zdecydowanie jednak należy stwierdzić, że sama idea reintegracji, perspektywa późniejszego odnalezienia się na rynku pracy, powinny rekompensować początkowe niedogodności. Inna sprawa też, że to i tak jest znaczna poprawa w stosunku do świadczeń otrzymywanych ze środków publicznych w postaci rent czy zasiłków.

Ten subiektywny bilans obecności osób niepełnosprawnych w spółdzielczości społecznej wypada, zdaniem autora, zdecydowanie na plus dla spółdzielni społecznej. Jest to forma aktywizacji, jeśli jest grupa ufających sobie osób, jest dobry pomysł, jest znaleziona nisza na rynku lokalnym. Wówczas taka spółdzielnia ma szansę na zafunkcjonowanie i samoutrzymanie się. Właśnie samoutrzymanie się musi być naczelną zasadą przyświecającą spółdzielcom socjalnym.

Na koniec 2021 r. według najnowszych dostępnych autorowi danych funkcjonowały 1503 spółdzielnie społeczne, natomiast w Krajowym Rejestrze Sądowym zarejestrowanych było 2080 tych podmiotów. Oznacza to bardzo niewielki wzrost w stosunku do 2020 r., w którym funkcjonowało 1497 spółdzielni w stosunku do 2025 zarejestrowanych. Jak podkreśla się w rządowej informacji, liczba spółdzielni w ostatnich latach utrzymuje się na podobnym poziomie⁸². W tych 1500 spółdzielniach jest zatrudnionych około 10 tys. osób, z czego około 20% to osoby niepełnosprawne, tak więc ich liczba jest, zdaniem autora, dość pokaźna. Wśród wszystkich niepełnosprawnych osób wykonujących pracę w spółdzielniach społecznych najliczniejszą grupę stanowiły osoby posiadające orzeczenie o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności – było to 1212 osób w 2020 r. i 1213 osób w 2021 r., czyli odpowiednio 63% i 64% wszystkich zatrudnionych osób niepełnosprawnych. W stosunku do grupy wszystkich pracowników spółdzielni społecznych, osoby z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności stanowiły ok. 12% (12,2% w 2020 r. i 11,9% w 2021 r.). Zestawiając te wyniki z danymi z poprzedniego okresu sprawozdawczego, można zauważyć delikatną tendencję spadkową, ponieważ w 2018 r. liczba osób z orzeczeniem o niepełnosprawności w stopniu umiarkowanym stanowiła 14,4% liczby wszystkich zatrudnionych, a w 2019 r. – 12,9%.

Zdecydowanie mniej licznymi frakcjami w grupie niepełnosprawnych pracowników były osoby z orzeczeniem o niepełnosprawności w stopniu lekkim oraz osoby z orzeczeniem o niepełnosprawności w stopniu znacznym. Pierwsza z wymienionych podgrup stanowiła 19,4% w 2020 r. i 18,5% w 2021 r. Natomiast druga – 17,7% w 2020 r. i 17,4% w 2021 r.

⁸¹ Dane na koniec 2021 r., Informacja o funkcjonowaniu spółdzielni społecznych działających na podstawie Ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach społecznych za okres 2020–2021, Warszawa, 2022, s. 38.

⁸² Informacja o funkcjonowaniu..., s. 5

Podsumowanie i wnioski

Spółdzielnie socjalne są kontynuatorkami 200-letnich tradycji ruchu spółdzielczego. Jego chlubne zasady, autonomiczność zarządzania, demokratyzm zarządzania, samorządność, wzajemność, solidaryzm pomiędzy spółdzielcami są dobrym gruntem dla osób zagrożonych wykluczeniem, doświadczonych przez los, które potrzebują przywrócenia i odbudowania swoich kompetencji społecznych. Powyższe cechy zdecydowanie lepiej odpowiadają procesowi reintegracji osób wykluczonych niż indywidualistyczna, kapitalistyczna praca na otwartym rynku w dużych, wyłącznie nastawionych na zysk korporacjach. Spółdzielnie socjalne jako zakorzenione w społeczności lokalnej mogą być dobrym środowiskiem integracji osób wykluczonych, w tym osób niepełnosprawnych, które nie muszą być „wyrwane” ze swojego rodzinnego środowiska. Wsparcie spółdzielczości socjalnej ze środków publicznych jest wielotorowe i dość szerokie, choć z drugiej strony rozproszone i zawile. Autor podkreśla równą siłę oddziaływania środków wsparcia czynnego, finansowego oraz pozafinansowego.

Bardzo niedoceniane, choć mające duży potencjał, są bierne środki wsparcia. Szczególnie perspektywiczne są możliwości realizacji spółdzielni socjalnych zamówień publicznych, zwłaszcza tych o mniejszym zakresie, tzw. zamówień podprogowych. Również konsorcja spółdzielcze mają przed sobą dużą przyszłość, choć krótki czas ich funkcjonowania i pewien opór przed ich zakładaniem na razie nie pozwala na podanie jakichś konkretnych przykładów.

Odnosząc się do osób niepełnosprawnych, wolniejsze tempo pracy, niewielkie rozmiały przedsiębiorstw sprzyjają ich reintegracji. Co więcej, jeśli mają one dobre wykształcenie, wówczas mogą odegrać dużą rolę w procesie zakładania i późniejszego zarządzania spółdzielnią, co jest bardzo ważne w potencjalnej późniejszej pracy na otwartym rynku. Autor musi jednak jeszcze podkreślić jedną ważną rzecz. Nie będzie skutecznie funkcjonującej spółdzielni socjalnej bez grupy ufających sobie osób. Oczywiście spółdzielnie socjalne mogą założyć osoby prawne, jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe, kościelne osoby prawne, lecz i one muszą zbudować zespoły ludzi zgranych, mających wizję poprawy swojego losu. Liczba spółdzielni socjalnych zatrzymała się na ok. 1500 funkcjonujących, zatrudniających ułamek osób niepełnosprawnych spośród ok. 3 milionów niepełnosprawnych w Polsce, ale ten podmiot ma duży potencjał. Wymaga jednak inicjatywy grupy ufających sobie i energicznych ludzi.

Bibliografia

Wykaz literatury

Bierzanek R., *Prawo spółdzielcze w zarysie*, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1968

Blicharz B., *Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, Ustawa o spółdzielniach socjalnych*, Warszawa, Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska, 2012

Boczar K., *Spółdzielczość*, Warszawa, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, 1973

Borzaga C., Santuari A., *Przedsiębiorstwa społeczne we Włoszech. Doświadczenia spółdzielni społecznych*, Warszawa, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Departament Pomocy i Integracji Społecznej, 2005

Brzózka B., Kukulak-Dolata I., Myk M., *Ekonomia Społeczna. Teoria i praktyka przedsiębiorczości społecznej*, Warszawa, Wydawnictwo Difin, 2017

Defourny J., Develtere P., *Ekonomia społeczna. Światowy trzeci sektor*, [w:] *Trzeci sektor dla zaawansowanych. Współczesne teorie trzeciego sektora – wybór tekstów*, Warszawa, 2006

Gniewek J., *Misja i zasady spółdzielcze jako istotne czynniki rozwoju spółdzielczego sektora bankowego w Polsce*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia” vol. L, 3, Sectio H, 2016

Godlewska-Bujok B., Miżejewski C., *Ustawa o spółdzielniach socjalnych. Komentarz*, Warszawa, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Departament Pożytku Publicznego, 2012

Godlewska-Bujok B., Miżejewski C., Muzyka A., *Ustawa o spółdzielniach socjalnych. Komentarz*, Warszawa, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, 2018

Kaliński J., *Historia gospodarcza XIX i XX wieku*, Warszawa, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 2004

Kaźmierczak T., *Zrozumieć ekonomię społeczną*, [w:] T. Kaźmierczak, M. Rymsza (red.), *Kapitał społeczny. Ekonomia społeczna*, Warszawa, Wydawnictwo ISP, 2007

Kidyba A., *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania – część szczególna*, Warszawa, Wydawnictwo Wolters Kluwer Polska, 2010

Kieres L., Kocowski T., Szydło M. i inni, *Prawo publiczne gospodarcze*, [w:] R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel, *System prawa administracyjnego*, T. 8a, Warszawa, Wydawnictwo C. H. Beck, 2018

Magiera E., *Zarys rozwoju ruchu spółdzielczego na ziemiach polskich pod zaborem pruskim w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku oraz jego edukacyjny charakter*, „Studia Paedagogica Ignatiana” Vol 19, No 3(2016)

Majewski T., *Międzynarodowa Organizacja Pracy na rzecz rehabilitacji zawodowej i zatrudniania osób niepełnosprawnych*, „Biuletyn Ośrodka Informacji i Dokumentacji Rady Europy Centrum Europejskiego Uniwersytetu Warszawskiego” 1997, Nr 4

Majewski T., Woźniak W., *Gmina a niepełnosprawność*, Warszawa, Krajowa Izba Gospodarczo-Rehabilitacyjna, 2007

Małecka-Łyszczek M., Mędrzycki R. (red.), *Ustawa o Ekonomii Społecznej. Komentarz*, Wydawnictwo Wolters Kluwer, 2023

Michalik A., *Spółdzielnia socjalna jako platforma wymiany doświadczeń i podnoszenia kompetencji zawodowych*, „Ekonomia Społeczna”, półrocznik nr 1/2011

Michalik A., *Status spółdzielni socjalnych w prawie polskim*, Elbląg, Wydawnictwo PWSZ w Elblągu, 2015

Mroczek J., *Początki rozwoju spółdzielczości w Polsce*, „Przegląd Prawniczy, Ekonomiczny i Społeczny” 1/2012

Nałęcz S., Konieczna J., *Sektor spółdzielczy – główny pracodawca gospodarki społecznej w Polsce*, [w:] S. Nałęcz (red.), *Gospodarka społeczna w Polsce. Wyniki badań 2005–2007*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa, 2008

Pattinieri P., *Labour Cooperatives as an innovative Solution to Unemployment*, Routledge, 2001

Pietkiewicz Z., *Znaczenie spółdzielczości dla sprawy mieszkaniowej*, [w:] *Wspólna sprawa. Antologia tekstów poświęconych dziejom i zasadom spółdzielczości*, wybór i opracowanie R. Okraska, Warszawa, 2013

Stachowicz A., Szewczyk J., Wiśniewski P., *Ustawa o ekonomii społecznej. Komentarz*, Warszawa, Departament Ekonomii Społecznej, 2023

Stefczyk F., *Początki i ogólne warunki rozwoju spółdzielczości w Polsce*, Kraków, Wydawnictwo Spółdzielczego Instytutu Naukowego w Krakowie, 1925

Śledzińska-Katarasińska I., *W stronę światła*, Warszawa, Centralny Związek Spółdzielczości Niewidomych w Warszawie, 1989

Tylicki J., *Początki spółdzielczości i jej rozwój w Polsce*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa, 1968

Waszkowski H., *Ruch spółdzielczości inwalidów i jego znaczenie dla rozwoju rehabilitacji osób niepełnosprawnych w Polsce*, „Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania” Nr IV/2016(21)

Węsierska-Chyc L., *Czy spółdzielnia socjalna osób prawnych jest przedsiębiorstwem społecznym?*, [w:] W. Janocha, J. Koperek, K. Wielińska-Król, *Spółdzielnie socjalne jako instrument polityki społecznej państwa*, Lublin, Instytut Nauk o Rodzinie i Pracy Socjalnej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, wydawnictwo KUL, 2015

Żbik W., *6 pytań o dotacje dla spółdzielni socjalnej ze środków unijnych 2014–2020*, *Spółdzielnia socjalna w praktyce*, opublikowano 3 sierpnia 2015 r. za: <https://spoldziel-niasocjalnawpraktyce.pl/6-pytan-o-dotacje-dla-spoldzielni-socjalnych-ze-srodkow-unijnych/>, [dostęp w dniu: 9 stycznia 2024]

Żbik W., *Instrumenty wsparcia dla spółdzielni socjalnych w praktyce* za: <https://spoldziel-niasocjalnawpraktyce.pl/instrumenty-wsparcia-dla-spoldzielni-socjalnych-w-praktyce/>, [dostęp w dniu: 9 stycznia 2024]

Opracowania i dokumenty

Rehabilitacja zawodowa osób niepełnosprawnych w spółdzielczych zakładach pracy chronionej w perspektywie historycznej oraz ostatnich lat (synteza na podstawie dostępnych informacji), opracowano w Wydziale Analiz i Programów Celowych PFRON, Warszawa, listopad 1999

Gawska A., Jędrak K., Gruntowski M., *Ekspertyza na temat rozwoju i wykorzystania ekonomii społecznej w organizacjach pozarządowych działających na rzecz osób niepełnosprawnych*, Warszawa, 2012

Informacja o funkcjonowaniu spółdzielni socjalnych działających na podstawie Ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych za okres 2020–2021, Warszawa, 2022

Akty prawa międzynarodowego europejskiego i innych krajów

Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych sporządzona w Nowym Jorku 13 grudnia 2006 r.

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego I RADY (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu

na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej, Dz.U.U-E.L. 2021.231.159

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1057 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające Europejski Fundusz Społeczny Plus (EFS+) oraz uchylające rozporządzenie (UE) nr 1296/2013., Dz.U.E.L. 231/21

Ustawa nr 266/91 w sprawie organizacji wolontariuszcy

Ustawa nr 381/91 w sprawie spółdzielni społecznych

Akty prawa krajowego

Ustawa z dnia 29 października 1920 r. o spółdzielniach, Dz.U. 1920 nr 111, poz. 733

Ustawa z dnia 17 lutego 1961 r. o spółdzielniach i ich związkach, Dz.U. 1961 nr 12, poz. 61

Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 Kodeks Cywilny tekst jedn., Dz.U. 2023, poz. 1610

Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, Dz.U. 2023, poz. 353

Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych tekst jedn., Dz.U. 2023, poz. 2805

Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości tekst jedn., Dz.U. 2023, poz. 120

Ustawa z dnia 22 grudnia 1995 r. o wydawaniu Monitora Sądowego i Gospodarczego, tekst jedn., Dz.U. 2023, poz. 1395

Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz o zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, tekst jedn., Dz.U. 2023, poz. 100

Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej, tekst jedn., Dz.U. 2023, poz. 1170

Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 o zatrudnieniu socjalnym, tekst ogłoszony w Dz.U. 2003 nr 122, tekst jedn., Dz.U. 2022, poz. 2241

Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, tekst ogłoszony w Dz.U. 2004 nr 99, poz. 1001, tekst jedn., Dz.U. 2023, poz. 735

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych, tekst ogłoszony w Dz.U. 2006 nr 94, poz. 651, tekst jedn., Dz.U. 2023, poz. 802

Ustawa z dnia 7 maja 2009 r. o zmianie ustawy o spółdzielniach socjalnych oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Dz.U. 2009 nr 91, poz. 742

Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych, tekst jedn., Dz.U. 2023, poz. 1270

Ustawa z dnia 15 grudnia 2017 r. o zmianie ustawy o spółdzielniach socjalnych oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2017, poz. 2494

Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. Prawo przedsiębiorców, tekst jedn., Dz.U. 2023, poz. 221

Ustawa z dnia 11 września 2019 r. Prawo zamówień publicznych, tekst jedn., Dz.U. 2023, poz. 1605

Ustawa z dnia 5 sierpnia 2022 r. o ekonomii społecznej, tekst jedn., Dz.U. 2023, poz. 1287

Orzecznictwo i dokumenty organów administracji

Wyrok TSUE z 29 listopada 2012 r. w połączonych sprawach, C-182/11 i C-183/11
Interpretacja indywidualna Ministra Finansów, 4 sierpnia 2009, sygn. akt – DD6/033-15/
MZO/09/PK-89

Źródła internetowe

Strona Krajowej Rady Spółdzielczej, <https://krs.org.pl/spoldzielczosc/zasady-spodzielcze>, [dostęp w dniu: 4 stycznia 2024]

Strona Polskiego Instytutu Księgowości, <https://pik-ksiegowosc.pl/ksiegowosc-pelna-a-uproszczona-roznice/>, [dostęp w dniu: 10 stycznia 2024]

Portal zamówień publicznych, <https://www.portalzp.pl/kody-cpv>, [dostęp w dniu: 10 stycznia 2024]